

Petra Loučová

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře Historie československého samizdatu na příkladu života a díla Karla Pecky¹

*Je to velká práce, ten náš literární samizdat!*²

V květnu 1949 byl na tachovském nádraží zatčen téměř dvacetiletý absolvent obchodní akademie a někdejší technický úředník pražského elektrotechnického podniku Tesla Karel Pecka. V jeho zavazadle byla kromě jiného objevena i dvě čísla samizdatového časopisu *Za pravdu*. V září téhož roku byl společně s filmovým režisérem Františkem Sádkem, tajemníkem Československé strany lidové Antonínem Řežábem a spisovatelem, scenáristou a dramaturgem Vladimírem Valentou obžalován mj. s odůvodněním, že *v době od ledna 1949 do května 1949 v Praze se navzájem spojili k vydávání štvavého protistátního ilegálního časopisu „Za pravdu“, do něhož všichni přispívali a jehož dvě čísla v celkovém počtu asi 70 kusů Karel Pecka a Antonín Řežáb rozmnožili na cyklostylu a kolportovali roznesením po domech a vložením do schránek na dopisy, stejným způsobem rozmnožili v počtu asi 50 kusů a rozšířili štvavý protistátní leták s nápisem „Američanům“...*³ Pojem samizdat (resp. samsebjaizdat), který má kořeny ve čtyřicátých letech 20. století v Sovětském svazu, kdy jím básník Nikolaj Glazkov označil několik svépomocí vydaných vlastních básnických sbírek, jež neprošly cenzurou a nevydalo je oficiální nakladatelství (gosizdat), nebyl tehdy ještě v Československu znám. Přesto – poněkud paradoxně – obžaloba státní prokuratury zachytila v popisu jmenovaných „protistátních“ tiskovin prehistorii československého poúnorového samizdatu.

Zakladatel a ředitel pražské knihovny „zakázaných knih“ Libri prohibiti Jiří Gruntorád v jednom ze svých textů mapujících dějiny tohoto fenoménu nachází jeho kořeny u nás v ilegálních časopisech a letákových novinách z doby nacistické okupace.⁴

1 Za komentáře a konzultace k textu autorka děkuje Eduardu Burgetovi, Barboře Čihákové a Petru Šámalovi z Ústavu pro českou literaturu (ÚČL) AV ČR a Markétě Kořeně ze Spolku Dobrá čeština, dále pak děkuje za vstřícný přístup ve věci studia pozůstalosti Karla Pecky jeho neteři Daně Fox a Tomáši Pavlíčkovi a Petru Kotykoví z Literárního archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP). Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>).

2 BARTOŠEK, Karel: Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou). In: TÝŽ: *Český vězeň. Svědectví politických vězňů a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*. Paseka, Praha – Lito-myšl 2001, s. 44.

3 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Státní soud v Praze – nezpracováno, sp. zn. Or I 1315/49, Karel Pecka a spol., Obžaloba Státní prokuratury v Praze, 19. 9. 1949.

4 GRUNTORÁD, Jiří: Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 495.

Současně doplňuje, že totožné znaky měly o několik let později tzv. ilegální písemnosti, tentokrát s protikomunistickým obsahem, jichž je známo kolem dvaceti titulů a vyskytovaly se navzdory tvrdým represím až do roku 1956.⁵ Alternativní publikační činnost, vedoucí postupně k vytvoření tzv. druhého oběhu, se totiž rozvinula zvláště v nesvobodných podmínkách po roce 1948: čtyřicetileté trvání komunistického režimu předurčilo rozsah a pestrost paralelního knižního oběhu. Když však v roce 1949 rozšiřoval Karel Pecka se svými přáteli ilegální časopis *Za pravdu*, mohl jen těžko tušit, nakolik se publikování v samizdatu stane určující pro jeho tvorbu v dalších desetiletích a že se ve svém literárním životě v podstatě zúčastní téměř všech jeho (zpětně rekonstruovaných) historických etap.

Odboj slovem

Literární historik Martin Machovec vymezil období let 1948–1956 jako etapu protosamizdatu.⁶ Sem by spadal i časopis *Za pravdu* (ve druhém čísle s podtitulem *Časopis pro politiku a kulturu*).⁷ List formátu A4 vydavatelé rozmnožovali na cyklostylu u Antonína Řežába v práci, tedy na sekretariátu lidové strany v Praze-Košířích. Náklad byl podle dobových výpovědí 35 kusů (podle pozdějších vzpomínek až 70 exemplářů) o rozsahu 6 stran. Časopis byl rozeslán známým nebo vhažován do poštovních schránek. Autoři čtenáře vyzývali, aby jej nenechávali ležet doma, ale šířili ho dále a pomáhali tak ze všech sil podkopávat tehdejší režim. Ve druhém čísle se v úvodu omluvili za opožděné vydání. Ironicky argumentovali, že museli čekat na přiděl papíru a povolení k vydávání od Ministerstva informací a osvěty. Vzhledem k tomu že ho neobdrželi, jsou nuceni vydávat svou revue v omezeném nákladu a ilegálně, a tím bohužel ochudit knihovny a všelijaká bibliofilská sdružení, kterým by jinak museli zasílat povinný výtisk. Vydavatelům se podařilo připravit celkem dvě čísla, třetí již vydat nestihli. Po Řežabově přeložení do Českých Budějovic a následném Peckově odchodu tamtéž s nimi začal spolupracovat tamější radiomechanik-skaut František Zahrádka, s nímž

5 Tamtéž. K dané problematice srov. KAPLAN, Karel – VÁCHOVÁ, Jana (eds.): *Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 9. Letáky 1948. Dokumenty*. ÚSD AV ČR, Praha 1994 a TITÍŽ (eds.): *Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 11. Letáky 1949. Dokumenty*. ÚSD AV ČR, Praha 1994.

6 MACHOVEC, Martin: The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia, 1948–1989. *Poetics Today*, 2009, roč. 30, č. 1, s. 17. Literární historik a editor Michal Příbáň zahrnuje tento typ produkce pod hlavičku tzv. tisků poúnorového odboje. PŘÍBÁŇ, Michal: Úvodem. Kapitola II. K dějinám českého literárního samizdatu. In: PŘÍBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat. 1949–1989. Edice, časopisy, sborníky*. Academia – ÚČL AV ČR, Praha 2018, s. 22–23.

7 Dva exempláře časopisu, fragmenty třetího čísla a související letáky se dochovaly v Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS) jako součást vyšetřovacích spisů a. č. V-5455 MV Karel Pecka a spol. a V-20 ČB František Zahrádka a spol. a sign. 302-522-23 Zahrádka František a spol. ilegální organizace „Za pravdu“ z fondu Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302). Z nich sestavil historik Petr Blažek edici protikomunistických tiskovin odbojové skupiny Za pravdu. BLAŽEK, Petr: „Podkopávej ze všech sil dnešní režim!“ Ilegální tiskoviny odbojové skupiny Za pravdu (1949). *Paměť a dějiny*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 134–161. Originály obou čísel byly v roce 2017 také objeveny společně s dalšími dokumenty a texty Karla Pecky v pozůstalosti někdejší Peckovy manželky Jiřiny Kottové v soukromém archivu Michaely Ruskiewicz, vnučky Jiřiny Kottové. Dnes je tento nález spravován členy Spolku Dobrá čeština, po zpracování bude předán do LA PNP.

Petra Loučová

Pecku pojilo přátelství ze skautského oddílu. Kolem Zahrádky se utvořila pobočná skupina Pavel. Na opisování protirežimních letáků (*Komunistický mír*⁸ ad.) a podkladů pro již nerealizované třetí číslo časopisu *Za pravdu* se podílely Marie Králová a Vlasta Kolouchová. Materiály Zahrádka množil s přáteli Ivanem Mánkem a Miroslavem Mikešem na cyklostylu ve skautské klubovně v českosobějovické věži Železná panna.

V nesignovaných příspěvcích dvou čísel *Za pravdu* autoři například analyzovali projev Antonína Zápotockého na plenárním zasedání Ústřední rady odborů dne 6. února 1949, rozebírali pětiletku a vypočítávali plané socialistické sliby (K. Pecka: *První týden v pětiletce; Víra je krásná, poznání už horší*), A. Řežáb byl autorem Gottwaldovy karikatury. Pisatelé přitom burcovali čtenáře, aby vytrvali v boji za svobodu a neobávali se „bolševických kriminálů“. K demokratické tradici se přihlásili také připomínkou výročí úmrtí Jana Masaryka. Původní plánovanou orientaci časopisu na filmové recenze odrážel článek *Znovuzrozený Goebbels*, v němž zřejmě A. Sádek posměšně recenzoval sovětský snímek *Mladá garda*. Pecka byl dále prokazatelně autorem parodické recenze sovětského filmu *Píseň tajgy* parafrázovaného jako americký kýč *Píseň Aljašky* a textu *Kultura v novém socialismu* (mj. zde psal kriticky o starších Halasových verších o Klementu Gottwaldovi).⁹

Jak Pecka vzpomínal, byl jejich letákový časopis *zaměřen proti tvrdě prosazovanému postupu komunistů*,¹⁰ i z toho důvodu byly všechny zařazené příspěvky anonymní. Zároveň se o něm vyjádřil v tom smyslu, že to byl *spíš studentský časopis s věcmi, jaké píšou kluci na gymnáziu*.¹¹ Už tehdy však vnímal svou účast na tomto listu také jako vyjádření svých spisovatelských ambicí a udělený trest s odstupem času především jako trest za svůj písemný projev: *Byl jsem odsouzen za účast na ilegálním časopise, čili za psaní, za skupinu... Okolnost pokusu o přechod hranic nakonec zanikla v tom důležitějším. [...] Za vyjádření vztahu ke skutečnosti jsem dostal první honorář literární – jedenáct let...*¹²

V politickém procesu byli nakonec všichni vydavatelé časopisu, postupně zatčeni v červenci a srpnu, dne 2. listopadu 1949 odsouzeni k jedenáctiletému (Pecka, Řežáb) a dvanáctiletému (Sádek, Valenta¹³) trestu odnětí svobody za zločin velezrady.¹⁴ Stejně byli na mnoho let uvězněni mnozí další autoři podobných časopisů a letáků z kon-

8 Díky výše zmíněnému pozůstalostnímu nálezů dospěla po jeho prostudování Barbora Čiháková k objevnému zjištění, že autorem tohoto letáku byl patrně Karel Pecka, neboť v jednom z jeho tajných vězeňských zápisků – dopisů čteme: *Je to již přes rok, kdy jsem napsal článek o míru, který unikl pozornosti StB. Vzhledem k tomu jsem dostal jenom 11 let, jinak by toho možná bylo ještě víc. Archiv Spolku Dobrá čeština (dále jen ASDČ), Záznam z korespondenčního deníku Karla Pecky z kladenského dolu Fierlinger, 24. 5. 1950.*

9 K historii časopisu více viz BLAŽEK, Petr: „Podkopávej ze všech sil dnešní režim!“ *Ilegální tiskoviny odbojové skupiny Za pravdu (1949)*, s. 134–161, a též autorčino encyklopedické heslo LOUČOVÁ, Petra: *Za pravdu*. In: PŘIBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat*, s. 529–530.

10 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy. Rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou*. Paseka, Praha – Litomyšl 1998, s. 53.

11 BARTOŠEK, Karel: *Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou)*, s. 19.

12 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžce (rozhovor s Karlem Peckou)*. *Obsah*, 1986, roč. 6, listopad, s. 5–6.

13 Vladimír Valenta, který byl s Peckou, Sádkem a Řežábem odsouzen, nicméně později vyvrátil, že by se na přípravě časopisu a letáků jakkoli podílel. Srov. VALENTA, Vladimír – LUKEŠ, Jan: *Věčný začátečník Vladimír Valenta II. Vězeň. Divadelní noviny*, 2004, roč. 13, č. 17, s. 16.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

ce čtyřicátých a počátku padesátých let (někteří z nich jako oběti cílených podvrhů a provokací Státní bezpečnosti). Za mřížemi a dráty se pak začala odvíjet další kapitola československého samizdatu, pro nějž používáme přízvisko „vězeňský“, popř. „táborový“.¹⁵ Karel Pecka se stal znovu jedním z jeho aktérů.

Samizdat za dráty

Jedno z raných svědectví o československém vězeňském samizdatu padesátých let je obsaženo v předmluvě z června 1975, jíž Pecka uvedl samizdatový opis souboru vlastních táborových básní *Rekonstrukce*:¹⁶ *Skončila éra hladu a energie, vyčerpávaná zplna starostí o chleba a holou existenci, se počala obracet jinými směry. Na prózu však pořád nebyl čas ani papír; takže se psaly hlavně verše. Vznikaly sbírky, které přátelé opisovali a v ručně zhotovovaných sešitcích rozšiřovali dál.*¹⁷ Rovněž na samém konci románu *Motáky nezvěstnému* z druhé poloviny sedmdesátých let se objevilo následující ohlédnutí: *když pomínuly pogromistické chvíle na Nikolaji, zase vytryskla poezie a vtělila se do stránek svazečků z cigaretových papírců.*¹⁸ V rozhovoru s Lenkou Procházkovou pro samizdatový časopis *Obsah* v roce 1986 Pecka tuto zkušenost rozvedl: *Ale když jsme se pak dostali z nejhorsího, v okamžiku, kdy po smrti Stalina [v březnu 1953] začali v táborové kuchyni přidělovat dávky jídla natolik výživné, aby člověk nemusel mít strach, že zítra padne hladu, tak v tom okamžiku začala bujet literatura a to mě přesvědčilo, že to, co přesahuje člověka, je možné ochromit jedině tím, když jsou lidé udržováni na úrovni pouhé biologické existence. I pak pochopitelně trvaly ideologické bariéry, to znamená, že když byl někdo přichycen s tužkou, tak šel do korekce, nicméně myslím, že první samizdat vůbec v našich krajinách vznikl v roce 1953 na lágru Nikolaj. Nebyl papír a tak se ty první samizdaty vydávaly na svazku cigaretových papírců. Na té malinké ploše se pochopitelně musela psát poezie, zestručněle všechno.*¹⁹ Pecka nemohl tehdy vědět, že historie vězeňského samizdatu sahá již do roku 1950, kdy skauti věznění

- 14 Zevrubný popis procesu s Karlem Peckou a spol. a pozdější rehabilitace jeho aktérů podává samostatná kapitola Ivany Bláhové s názvem *Za pravdu. Podrobný popis soudního procesu s Karlem Peckou a spol.* In: BLÁHOVÁ, Ivana – BLAŽEK, Lukáš – BOŠTÍK, Martin – STARÁ, Tereza: *Jménem republiky! Osm případů zvůle komunistické justice*. Auditorium, Praha 2016, s. 214–247. František Zahrádka, který založil zmíněnou ilegální skupinu Pavel, působil jako převaděč přes hranice a spolupracoval s americkou tajnou službou (CIC), byl zatčen v září 1949 a v prosinci téhož roku společně s dalšími odsouzen k trestu dvaceti let odnětí svobody.
- 15 V dějinách československého samizdatu stojí nicméně vězeňský samizdat stranou hlubšího zájmu, ačkoli šlo podle autorčina dosavadního výzkumu o poměrně rozsáhlý a zajímavý jev. K němu blíže viz ČASLAVOVÁ (LOUČOVÁ), Petra: *Vězeňský samizdat jako neznámý fenomén v dějinách československé nezávislé kultury let 1948–1989. Souvislosti*, 2013, roč. 24, č. 3, s. 194–208.
- 16 Tato předmluva nebyla publikována v žádném pozdějším samizdatovém opisu (například v opisu v Edici Popelnice z roku 1986) ani v oficiálním vydání z roku 1995. Autorka ji objevila společně s členy Spolku Dobrá čeština při přípravě výstavy *Obraz Jáchymova v literatuře*, doprovodného programu konference *Jáchymov ve 20. století – místo paměti evropských dějin*, na podzim 2016. Posléze byla tato předmluva otištěna jako součást bloku textů připravených k 20. výročí úmrtí Karla Pecky v revue *Souvislosti* č. 1/2017.
- 17 PECKA, Karel: [Během posledních měsíců...]. In: TÝŽ: *Rekonstrukce*. Dílna Klementa Lukeše, Praha 1975, nestránkováno, též in PECKA, Karel: *Rekonstrukce. Souvislosti*, 2017, roč. 28, č. 1, s. 154.
- 18 PECKA, Karel: *Motáky nezvěstnému*. Atlantis, Brno 1990, s. 398.
- 19 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžce*, s. 6.

Petra Loučová

v tábore Rovnost založili ilegální roverskou skupinu a začali společnými silami vydávat stejnojmennou rukopisnou knižní edici, jež do roku 1951 obsáhla pravděpodobně dvanáct knížek.²⁰ Jako aktér různých období alternativních literárních oběhů však nabídl cenný pohled na samizdatovou historii. Zároveň si od začátku všiml dějinné analogie mezi tehdejšími táborovými opisy a samizdatovými edicemi a dílnami poloviny sedmdesátých let. Jim nakonec v době normalizace svou sbírku vězeňských veršů připsal: *Něco podobného se děje i nyní, a tak tyhle Rekonstrukce dávám k počtě těch, kteří navzdory všemu takovou práci dělali, dělají a budou dělat.*²¹

V kontextu Peckova života je pozoruhodné, že po roce 1989 se k tomuto specifickému literárnímu životu v táborech (a vězeních) při nejrůznějších příležitostech zhusta vracel. Pod vlivem prožité normalizační samizdatové zkušenosti naznačoval samizdatovou kontinuitu a paralelnost, kterou stvrzoval pravidelným užíváním pojmu samizdat i pro označení ilegálních táborových knih. Novináři a básníkovi Jiřímu Rulfovi v interview pro časopis *Reflex* v roce 1994 řekl: *I v lágrech jsem psal básničky a nebyl jsem sám – sbírečky vězeňských veršů byly vlastně takové první a dnes jistě nejuzácnější samizdaty. Snad neoriginálnější sbírka veršů, kterou jsem četl, byla vepsána ve svazečku cigaretových papírků.*²² Ve druhé polovině devadesátých let dané téma znovu připomněl například na konferenci věnované literatuře, vězení a exilu: *A tak i ve vězeních a táborech sotva pominula likvidační éra bladu a svitla naděje na přežití, nesmělým echem připomněla se literatura. Pořád ještě byla za vyfilcovaného špačka tužky korekce a dostupný jenom papír z okrajů Rudého práva, takže se z nezbytí psala poezie. Na lágru Nikolaj v letech 1953 a 1954 jsem se také poprvé setkal s tím, co o mnoho [let] později vešlo ve známost pod názvem samizdat. Útlé sbírečky veršů se opisovaly, neoriginálnější exemplář jsem viděl vepsán droboučným písmem v sešitku cigaretových papírků.*²³ Také v rozhovoru s literárním a filmovým historikem a publicistou Janem Lukešem, který vyšel rok po Peckově smrti, se teze o tom, že v táborech takto vznikala první samizdat, opakuje. Po smrti Stalina a Gottwalda už nebyl hlad, psaly se básničky, dělal samizdat²⁴ a nejkrásnější exemplář byla knížečka napsaná na cigaretových papírcích²⁵.

Nelze si nevsimnout, že po letech opakovaného dotazování a převyprávování vykazuje Peckův narativ rysy určitého schematismu, který je ovšem přirozeným příznakem veškeré vzpomínkové kultury, totiž že příběhy se odvíjejí a jsou reprodukovány

20 Více viz LOUČOVÁ, Petra: Rovnost. In: PŘIBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat*, s. 415–417. Původní básnický almanach *Prádenko z drátů* z této řady byl za dosud neobjasněných okolností propašován již v padesátých letech za hranice republiky a básně z něj přetištěny v exilových časopisech *Hlas exilu* (Mnichov), č. 4–5 a 6/1957 a *Archa* (Mnichov) č. 6/1958. Známa je i řada dalších dokladů vězeňského samizdatu, jejich dokumentace a uvedení ovšem přesahují rámec této studie.

21 PECKA, Karel: *[Během posledních měsíců...]*, nestránkováno, též TÝŽ: *Rekonstrukce*, s. 156.

22 PECKA, Karel – RULF, Jiří: Skutečnost jen o chlup lepší. In: RULF, Jiří: *Jací jsme. Rozhovory pro Reflex z let 1993–1997*. Votobia, Olomouc 1997, s. 90, též *Reflex*, 1994, roč. 5, č. 20, s. 18–20.

23 PECKA, Karel: Literatura ve vězení. In: *Literatura, vězení, exil. Sborník příspěvků z konference „Literatura ve vězení a exilu – vězení a exil v literatuře“*, konané 29. 2.–2. 3. 1996 v Praze. Readers International – České centrum Mezinárodního PEN klubu, Praha 1997, s. 35.

24 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 93.

25 Tamtéž, s. 97.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

v rovině ustálených tematických celků. V případě politickovězeňských vyprávění stojí obvykle v centru podrobných popisů na jedné straně temné stránky života v táboře, přelomové, emocionálně vypjaté události spojené s násilím, kázeňskými tresty (mj. vězněním v korekci), útěky, stávkami nebo dokonce úmrtími a na straně druhé intenzivní prožitky drobných radostí, naděje, přátelství a pospolitosti, vězeňský humor.²⁶ Oba póly jako by se stále vyvažovaly. Středobodem autobiografického a zčásti automatizovaného vyprávění Karla Pecky o jeho vězeňské zkušenosti se stal kontrast boje o holé přežití, symbolizovaný hladem (popř. zimou, tvrdou prací, ponížením),²⁷ nedostatkem chleba, někdy též ve spojení s absencí tvůrčí činnosti (*když není chleba, tak na nějaké psaní nezbyvá síla*),²⁸ a pozitivního obratu v životě politického vězně, vyjádřený a dokladovaný rozvojem psaní a vězeňského samizdatu. Vězeňský samizdat a knížčky na cigaretových papírcích patří k ústředním topoi Peckovy vězeňské biografie.²⁹ Pecka svůj život za dráty (re)konstruoval již jako zavedený literát, a tak se v jistém slova smyslu snažil naplnit očekávání tazatelů/čtenářů/posluchačů, že by měl vydat o této problematice svědectví. Nelze vyloučit, že to byla i sebeobránná strategie, jak nehovořit o jiných, traumatizujících prožitcích. Vězeňský samizdat je pro něj unikátním jevem, vítězstvím nad vězňem a nesvobodou „lágru“, vítězstvím slova, které ani v tomto prostředí nelze umlčet, formou katarze. Ačkoli Pecka někdy o těchto událostech hovořil jaksi z odstupu, nahlížel na ně z obecnější perspektivy a snažil se o objektivitu, šlo o jeho bytostnou a formující zkušenost: odezněl hlad a životní podmínky v pracovních táborech se zlepšily, Pecka se stal spisovatelem, jak si umínil už jako student obchodní akademie.

V padesátých letech jako vězeň v jáchymovských a příbramských pracovních táborech fenomén vězeňského samizdatu spoluutvářel. Již na své první vězeňské zastávce v Kladně u uhelného dolu Fierlinger, kde panovaly ještě snesitelné životní podmínky,³⁰ si začal psát veřejnosti dosud neznámý tajný korespondenční deník, v němž

26 K významu vězeňského humoru srov. KOPELTOVA REHAK, Jana: Humor v prostoru smrti. Žertovné vztahy a parodie. In: PINEROVÁ, Klára (ed.): *Jáchymov. Jevitě bouřlivého století*. ÚSTR, Praha 2018, s. 287–297, též ZEMANOVÁ, Zuzana: Karel Pecka humorista. *Tvar*, 2007, roč. 18, č. 6, s. 12–13.

27 O hladu v táborech na počátku padesátých let detailně rozmlouval roku 1978 s Karlem Peckou už Karel Bartošek. Viz BARTOŠEK, Karel: *Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou)*, s. 31. Na promítnutí tohoto mezního prožitku do literatury explicitně poukázal Jan Lukeš v rozhovoru s Karlem Peckou z počátku devadesátých let, kdy mu položil následující otázku: *Ve vašich prózách se často vyskytuje slovo hlad. Co pro nás znamená teď a tady?* Pecka mj. odpověděl: *Stalinská doba byla krutá a používala k dosažení svých cílů všech možných prostředků. Jedním z nich byl hlad. Hlad je strašlivá věc. Kdo to nezažil, těžko to pochopí. Věci, které potřebujete k životu nebo spíše k přežití – je tak málo, že byste je spočítal na prstech. Jedno z nich je jídlo. Bez jídla nepřijmete.* PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: Až do těch hrdel a statků. Karel Pecka o literatuře a politice. *Lidové noviny*, 13. 10. 1990, s. 6.

28 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžce*, s. 6.

29 K dalším leitmotivům Peckova narativu (i jeho próz) lze zařadit reflexi vězeňské zkušenosti, která umožňuje poznat obnažené lidské charaktery a chování jedince v mezních situacích, nenahraditelné a neocenitelné pro vlastní psaní, vyzdvihování mravního kodexu, který si političtí vězni v táborech vytvořili a který dodržovali, a s tím spojené navazování upřímných a nefalšovaných lidských vztahů a přátelství, popř. líčení některých konkrétních výjevů z vězeňského života, třeba pochod z tábora Nikolaj do šachty v lidském „balíku“ ovázaném ocelovým lanem, přezdívaném „ruský autobus“.

30 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 64–67.

detaile zachycoval tamější realitu a taktéž zaznamenával osudy spoluvězňů.³¹ Dnes v něm můžeme dohledat zárodky některých jeho pozdějších literárních děl.³² Příchod do jáchymovských táborů se tak z této perspektivy nevyznačoval jen propastným zhoršením vězeňské existence, ale především ztrátou dosavadní možnosti (sebe)vyjádření psaným slovem, které na Kladensku mj. využíval i v pravidelné, převážně ilegální korespondenci. Mohl-li postupem času, po několika letech, začít tuto nejvlastnější duchovní potřebu znovu uspokojovat, šlo o zřejmý přelom, a proto je v pozdějších naracích, výše shrnutých, tolik vyzdvihován. Koneckonců jedna z pozdějších povídek z cyklu *Na co umírají muži* na toto téma se jmenuje *Nejenom chlebem*.

V jáchymovských táborech po zmírnění útlaku a uspokojení základních životních potřeb³³ Pecka zprvu našel východisko z vězeňského bezčasí stejně jako další vězni v poezii, jejíž praktické výhody spočívaly i v tom, že nutně nevyžadovala žádné pomůcky, bylo možné ji „provozovat“ popaměti.³⁴ Současně Pecka o desítky let později připouštěl, že příklon k poezii nebyl dílem svobodné autorské volby, nýbrž šlo o volbu, jak již naznačila jedna z výše uvedených ukázek, z *nezbytí*. Když tyto básně – *záznamy, které formou veršů zobrazovaly tehdejší atmosféru a prožitky a nálady* – předčítal ve společnosti bývalého spoluvězně a také vězeňského básníka Jiřího Stránského, doslova o nich řekl, že *pocházejí z doby, kdy již bylo možné očekávat, že i přežijeme, a jak je známo, tak když končí hlad, začíná poezie. Jenže pořád nebylo dost papíru a za špaček tužky se chodilo do bunkru. A tak já aspoň považuju tyto své verše, a myslím, že Jiří [Stránský] taky, jako věc jaksi vynucenou – okolnostmi a podmínkami, v nichž vznikala.*³⁵

V době, kdy byl vězněn na Svornosti, posílal své literární prvotiny k posouzení Vladimíru Valentovi na Rovnost, neboť tyto šachty byly pod zemí spojeny a využívány

31 Tyto texty byly rovněž součástí nálezů v soukromém archivu Michaely Ruskiewicz. Na jejich zpracování v současnosti pracuje literární historička a kritička Barbora Čiháková, která tento objev představila veřejnosti 24. listopadu 2017 na kolokviu *Muž bez obav. Kolokvium o životě a díle Karla Pecky (K novým nálezům v pozůstalosti Karla Pecky)*. Za souhlas se zveřejněním tohoto objevu a za možnost nahlédnout do těchto unikátních podkladů jí děkuji.

32 Obdobně se v Peckově korespondenci s jeho milou, Jiřinou Kottovou, z poválečných let dochovala jeho juvenilní poezie.

33 Odráží se zde známý předpoklad o naplňování lidských potřeb, jak jej ve své teorii nastínil americký psycholog Abraham Maslow. Teprve jsou-li uspokojeny v hierarchii ty nejnižší tělesné a fyziologické potřeby (jídlo, teplo apod.), rozvíjí se touha po uspokojení potřeb vyšších. Pecka to sám intuitivně tematizoval například v povídce *Dopis nezvěstnému* ze souboru *Malostranské humoresky: Člověk totiž nepotřebuje k životu příliš mnoho. Ty opravdu nezbytné věci je možno spočítat na prstech jedné ruky. Jsou to teplo, jídlo, pití, spánek, a to nejdůležitější – dech*. PECKA, Karel: *Dopis nezvěstnému*. In: TÝŽ: *Malostranské humoresky*. Atlantis, Brno 1992, s. 235.

34 Zrovna Pecka, jak si povšimla Barbora Čiháková, si téměř od počátku většinu básní rovnou zapisoval, neukládal je pouze do paměti, nemusel si tudíž vypomáhat pravidelným metrickým a rýmovým uspořádáním obvyklým pro vězeňskou a „lágrovou“ poezii, naopak pravidelnou veršovou strukturu převážně nedodržel, využíval spíše aliteraci, rytmus zajišťovalo opakování slov a veršů. ČIHÁKOVÁ, Barbora: *Básnické texty Karla Pecky. Souvislosti*, 2017, roč. 28, č. 1, s. 146; TÝŽ: *Fenomén lágrové poezie na příkladu básnické tvorby Karla Pecky*. In: PINEROVÁ, Klára (ed.): *Jáchymov. Jeviště bouřlivého století*, s. 284.

35 PECKA, Karel – STRÁNSKÝ, Jiří: *Verše z vězení. Recitují autoři a Jan Kačer*. Památník národního písemnictví, Praha, 30. 4. 1994, 60 minut. *LA PNP*, Audiovizuální sbírky, Přírůstková kniha od roku 1992 (1. 6. 1992–2012), Videozáznam S-VHS, přírůstkové č. 2/94.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

pro ilegální styk.³⁶ Tato vzájemná korespondence mezi oběma šachtami skončila Peckovým přesunem na tábor Nikolaj.³⁷ Ani tam však Pecka podle svědectví spoluvězňů literární tvorbu neopustil. Jeden z nich, Zdeněk Otruba, zachytil i praktickou stránku tohoto ilegálního táborového psaní: *Karel, toseví, psal furt. Ne romány, to na Nikolaji nešlo. Koukejte, když u vás při filcunku našli kus papíru a tužku, za to byl týden korekce. Psát se dalo prakticky jen dole v šachtě a rukopis se musel schovat za výdřevu. To jsme došli na dílo, Karel obrátil barel na rudu dnem naboru, pod barel strčil karbidku a psal. Na barelu se pěkně sedělo, jinak byla v šachtě zima. Ale problém byl čas, museli jsme splnit normu, jinak to znamenalo trestní barák, poloviční dávku jídla a z trestňáku moc lidí nepřežilo.*³⁸ Konkrétní tvůrčí praxi pod zemí, ve shodě se vzpomínkou Zdeňka Otruby, líčí Peckova povídka *Útěk: Bogan nejdřív ustrčil karbidku pod barel. Pak si sedl a přes obruč sudu přetáhl pečlivě fárák, aby zbytečně neunikalo teplo. Takhle se dala celkem pohodlně strávit řada hodin, dalo se tak číst, psát, studovat a v noci spát.*³⁹ Vzhledem k tomu, že byl Pecka mladý začínající, a tudíž ještě poněkud nejistý autor, potřeboval svou tvorbu sdílet a reflektovat. V táboře L, kam přišel na podzim 1954, své básně s žádostí o kritiku posílal například knězi Josefu Petru Ondokovi, který měl mj. státní zkoušku z češtiny z brněnské univerzity. Ondok k nim byl poměrně kritický: *Jeho básně za moc nestály a já mu je tehdy ani příliš nepochválil.*⁴⁰

Nejednou se v souvislosti s těmito Peckovými básnickými počátky soudilo, že se z tehdejších originálních záznamů patrně nic nedochovalo. Novější průzkumy a nálezy v soukromých i veřejných archivech a fondech však toto přesvědčení vyvracejí. Jejich rozsah pak stvrzuje šíři Peckových táborových literárních aktivit. Ještě v průběhu věznění vynesl z tábora Nikolaj civilní zaměstnanec Peckův sešitek básní pojmenovaný *Zrcadlo v drátech*, v němž se nacházely *drobné momentky, záběry ze života za dráty* a který byl datován a místně určen červenec 1954, Nikolaj. V rozhovoru s Janem Lukešem Pecka tuto sbírku nepojmenoval,⁴¹ ale v jeho pozůstalosti, uložené v Literár-

36 ČAPEK, Miloslav: *O mužích, na které se zapomnělo. Autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic*. Pragma, Praha 2000, s. 140. Sám Valenta, odsouzený ve stejném procesu jako Pecka a vězněný v letech 1949–1956, byl podle jiné vzpomínky také autorem vězeňské poezie: *V Leopoldově napsal celou řadu básní kontemplativního charakteru. Sbíрка se jmenovala Čekárna. Všichni jsme v nějaké čekárně tobo, co přijde...* REJMAN, Bohuslav: *Vzpomínky bytšího člověka č. 2090 Bohuslava Rejmana*. Soukromý tisk, Vysoké Mýto 2006, s. 25. V curyšském exilovém časopise *Magazín* byl v roce 1982 publikován dopis scenáristy Vladimíra Valenty Antonínu Zápotockému, který mu adresoval 29. dubna 1956, měsíc po svém propuštění: *O měsíc později napsal Vladimír Valenta dopis tebejšímu prezidentu republiky Antonínu Zápotockému. Od dopisu udělal řadu kopií a kopie pak rozdával po Praze jednak na požádání a jednak na potkáni. Tak vznikl první český samizdat, z něhož se pak vyvinula legendární edice PETLICE. VALENTA, Vladimír: První český samizdat. *Magazín* (Curych), 1982, roč. 11, č. 3, s. 24–28. Uvedená paralela mezi šířením tohoto dopisu a pozdější Edicí Petlice je poněkud násilná, nicméně dopis, navíc takto veřejně distribuovaný, představuje jedno z raných a velmi sugestivních svědectví o vězeňské zkušenosti padesátých let.*

37 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 79.

38 OTRUBA, Zdeněk: Karel Pecka – muklovský spisovatel. *K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů v exilu* (Toronto), 1988, roč. 4, č. 3, s. 8.

39 PECKA, Karel: Útěk. In: TÝŽ: *Na co umírají muži*. Československý spisovatel, Praha 1968, s. 14.

40 ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007, s. 62.

41 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 98; PTÁČKOVÁ, Vladěna: *K vydávání poezie Karla Pecky. Souvislosti*, 2017, roč. 28, č. 1, s. 121.

Petra Loučová

ním archivu Památníku národního písemnictví, se takový zápisník dochoval. Vedle toho se v pozůstalosti nachází ještě sešitek s titulem *Žitnívá náruč* se stejným místním i časovým určením.⁴² V soukromém archivu Tomáše Vrby je dále uložena fotokopie sešitu, básnické sbírky, která nese název *Rozšlapaná slova* a dataci červen 1954, Jáchymov.⁴³ Osudy této sbírky (a popis tamější samizdatové praxe) Pecka začlenil do svého románu *Motáky nezvěstnému: Zdeněk byl nadšen, zanesl Duši* (báseň *Živá duše* – pozn. autorky) *k posouzení jednomu redaktoru a já zase k Dežovi, profesoru estetiky z Bratislavy. Oba posudky vyzněly příznivě a Láďa zakrátko vydal na lágru první sbírku básní. Jmenovala se Rozšlapaná slova a kolovala mezi zájemci v desítkách opisů, na cigaretových papírcích i v sešitovaných svazcích. Ta první sbírka se mi líbila nejvíc, zvláště básně Kat a Sláva Tobě. Byly to silné, zasahující verše. Vždycky jsem považoval Láďu za prozaika, jeho obrat k poezii mě překvapil. Na táborech se porůznu vyskytovaly verše, ale Láďa se Rozšlapanými slovy okamžitě stal prvním básníkem nejen na Nikolaji, ale i na sousedních táborech, propojených navzájem sítí chodeb v podzemí. Teď tudy proudily vedle vyměňovaných potravin i sbírečky básní, což dokládalo, že nadešel už čas, kdy nejenom chlebem živ byl mukt. [...] A byly tady verše Ládi Babiaka, Rozšlapaná slova, Balada o vězni, kterého přestalo vězení bavit, Buřič a Světu.*⁴⁴ Barbora Čiháková, která se systematicky zabývá poetikou Peckovy „lágrové“ poezie a je obeznámena s touto částí pozůstalosti, zjistila, že některé básně ze sbírek *Zrcadlo v drátech* a *Žitnívá náruč* zařadil Pecka s úpravami do samizdatové sbírky *Rekonstrukce*.⁴⁵ Další z těchto veršů dochovaných pouze v pozůstalosti ve výše zmíněných sešitech byly přetištěny v roce 2017 v revue *Souvislosti* v oddílu Lágrové texty a motáky.⁴⁶

Martin Machovec období let 1956–1967 souhrnně charakterizoval jako dobu postupného slábnutí a úpadku protosamizdatu, neboť vzhledem k vzrůstajícímu publikačnímu prostoru pro necenzurované vyjádření v oficiálně vydávaných a tištěných knihách a časopisech klesala potřeba samizdatového publikování.⁴⁷ Ve vězeňském a táborovém prostředí naopak druhá polovina padesátých let přinesla rozkvet paralelního literárního života, zvláště pak v oblasti příbramských pracovních táborů.⁴⁸ Na jedné straně se projevoval pašováním knih a časopisů do tábora,⁴⁹ na straně druhé tehdejší poměry v táboře umožnily rozvinout ve větší míře vlastní tvůrčí činnost. Dokonce se podařilo ustavit jakýsi neoficiální čtenářský (literární) kroužek, k jehož

42 PTÁČKOVÁ, Vladěna: *K vydávání poezie Karla Pecky*, s. 121.

43 Za zpřístupnění této sbírky a možnost pořídit si její kopii autorka děkuje Tomáši Vrbovi.

44 PECKA, Karel: *Motáky nezvěstnému*, s. 248, 274.

45 ČIHÁKOVÁ, Barbora: *Básnické texty Karla Pecky*, s. 145.

46 PECKA, Karel: Lágrové texty a motáky. *Souvislosti*, 2017, roč. 28, č. 1, s. 125–143.

47 MACHOVEC, Martin: *The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia, 1948–1989*, s. 17.

48 V tamním táboře Bytíz si od června 1955 odpykával svůj trest i Karel Pecka.

49 *Na Bytízu, kde oproti mým předchozím „stážíím“ převažovaly velmi dobré podmínky, pominul blud a měli jsme také více času, přišlo nejdřív na pořad čtení. Působily tam skutečně celé gangy a mafie, které pašovaly knížky, [časopis] Světovou literaturu, dokonce i [americký] Lífě, a já jsem se postupně do jedné party dostal. [...] Knížky z knihovny měly razítka, takže se brzy objevili specialisti na bramborová razítka a jedno z nich dostal i Heminguwayův Stařec a moře a mohl kolovat zcela legálně.* PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 109–110. V pozdějších dobách to ani nebylo třeba, protože například do bytízské táborové knihovny podle Peckovy vzpomínky docházela celá současná produkce, všechno, co vyšlo, a například moje znalost Thomase Manna pochází právě odtud. Vedle socialisticky orientované literatury se tam dala najít i nová americká literatura. Tamtéž, s. 110.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

členům patřili Ladislav Bezpalec, Karel Pecka, Čeněk Sovák nebo Jiří Stránský.⁵⁰ Na bytízských haldách sdíleli své čtenářské dojmy, dlouze se debatovalo například o Škvoreckého románu *Zbabělci*.⁵¹ Tento zážitek Pecka připomněl o několik desetiletí později v jednom ze svých samizdatových sborníkových příspěvků s názvem *První setkání s Dannym*:⁵² *Když se Danny Smiřický dostal na tábor Bytíz, neobešlo se to bez rozruchu. [...] Danny kupodivu přišel úplně legálně. Doba byla postižena ideovým zmatkem natolik, že osvěta nakupovala do táborové knihovny většinu oficiální produkce. A tak jsme jednoho dne dostali blášku přímo od čepu, Dannyho jsme zatkli a nepustili ze spárů, dokud jsme ho všichni důkladně neprokádrali. Putoval v tom okruhu z ruky do ruky velice svižně, přesto však hodně dlouho.*⁵³ Přes původní nejednoznačné přijetí byl nakonec Danny, ač fyzicky nepřítomný, přijat jako právoplatný člen muklovského společenství.

Zmínění vězni si také předčítali svou vězeňskou tvorbu, a proto o jejich setkáních Jiří Stránský někdy hovořil jako o literárních večerech.⁵⁴ František Otta, Peckův bytízský spoluvězeň z téže světnice, si ho z tehdejší doby vybavoval jako tmavovlasého, snědého, s cigaretou ubalenou z tabáku Taras Bulba, tužkou a popsanými papíry: *V jeho uličce mezi kavalki se občas konaly literární sedánky mnohých, kteří psali. Kamarád Karlův, Mirek H. byl na světnici téměř denním hostem, Staňa O., Čenda S., Mirek P., Jirka S. velmi často přišli diskutovat s Karlem o svých rodících se výtvorech.*⁵⁵ Přímo v táboře Bytíz vzniklo v letech 1957–1959 hned několik Peckových povídek, později uspořádaných do souboru *Na co umírají muži*. O zasílání původního literárního materiálu z tohoto tábora černou poštou pak svědčí jeden z nalezených ilegálních dopisů Karla Pecky, datovaný 15. května 1959:

Jiřino,

používám vhodné příležitosti, která se naskytla, a posílám nějaké poznámky. Záleží mi na tom, proto Tě prosím, abys mi co nejdříve po obdržení potvrdila příjem tohoto dopisu. Nejlepší by to snad bylo tím způsobem, že jsi dostala námět k filmu (povídky) k přečtení od Vovy. Vova je smyšlené jméno, kdyby se mělo jednat o Vladimíra V., bude to prostě Vladimír.

Ještě o jedno Tě prosím; zatím to nečti, potřebuje to samozřejmě redakci a myslím, že jediné správné sesazení dobromady tomu může dát význam, jaký by to mělo mít. To však až jednou, jako tolik jiných věcí.

Pozdravuj dcerky a všechny známé. S tím nejsrdečnějším pozdravem Tě zdravím a děkuji.

Tvůj

Karel⁵⁶

50 Tamtéž, s. 113.

51 Tamtéž, s. 111.

52 Tento příspěvek poprvé vyšel v samizdatovém sborníku k šedesátým narozeninám Josefa Škvoreckého *Danny je náš!* (1984), posléze byl zařazen také do jubilejního sborníku *Karlu Srpovi k padesátinám* (1987).

53 PECKA, Karel: První setkání s Dannym. In: KLIMENT, Alexandr (ed.): *Danny je náš!* Edice Petlice, Praha 1984, s. 95.

54 STRÁNSKÝ, Jiří – LUKEŠ, Jan: *Srdcerváč. Rozhovor se spisovatelem a scenáristou Jiřím Stránským*. Nakladatelství Hejkal, Havlíčkův Brod 2005, s. 80.

55 OTTA, František: Bytízská vzpomínka. *K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů v exilu* (Toronto), 1988, roč. 4, č. 3, s. 9.

56 ASDČ, ilegální dopis Karla Pecky z příbramského tábora Bytíz Jiřině Kottové, 15. 5. 1959.

Petra Loučová

Rukopisy v neoficiálním oběhu

Karel Pecka byl propuštěn z vězení na podmínku dne 3. prosince 1959, po deseti a půl roku. V první polovině šedesátých let pracoval jako jevištní technik v Národním divadle a absolvoval pětíměsíční náhradní vojenskou službu. Současně pokračoval v psaní próz, pro které se záhy pokoušel najít publikační uplatnění. Cesta k vydání však vzhledem k jeho minulosti a povaze literárních textů nebyla, alespoň zpočátku, vůbec jednoduchá.

Návrat politických vězňů do normálního života provázelo mnoho nesnází: složité hledali zaměstnání, potýkali se se stigmatizací ze strany většinové společnosti a posléze byli opětovně sledováni a pronásledováni. Po návratu na „svobodu“ čelili nečekaným výzvám a nástrahám, jak zdařile popsala historička Klára Pinerová ve své monografii *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*.⁵⁷ Vězni se vraceli do společnosti jako občané „druhé kategorie“, což jim bylo v každodenním životě opakovaně připomínáno. Konkrétní důsledky stigmatizace se podle Pinerové projevovaly v několika rovinách. Navráťivší byli vyloučeni z různých forem účasti na společenském životě, byli postiženi redukcí sociálních sítí a museli čelit permanentní neformální sociální kontrole, k níž lze navíc přičíst i formální kontrolu ze strany Státní bezpečnosti.⁵⁸ *Političtí vězni chápali svou situaci jako pokračování lágrového systému na větším prostoru a v jemnějším provedení. Místo uniformovaných bachařů zde fungovala strana se svou vedoucí úlohou a metodami v zásadě totožnými. Bylo sice možno jít do biografie bez známky, ale persekuce a diskriminace pokračovala při úředních jednáních, v nabídce pracovních příležitostí, ve špehování soukromí. Většinou začínali z troskek stavět nový život. Rozvrácené rodiny a holé ruce byly často tím jediným, s čím se museli po návratu vyrovnat,*⁵⁹ shrnul pozici propuštěných Karel Pecka ve výroční esejí o historii K 231 čili sdružení bývalých politických vězňů v roce 1988.

V jednom z pozdějších rozhovorů otevřeně přiznal: *Když jsem se vrátil z lágru, tak se na mě lidé dívali jako na exotické zvíře, které jen náhodou neleze po čtyřech.*⁶⁰ Na „svobodu“ vstupoval s rozpaky a obavou, jak obstojí, co bude dělat, protože táborový svět se svými známými a určenými zákonitostmi a nastavenými životními podmínkami přese všechno představoval jistotu, zatímco svět „venku“ byl velkou neznámou.⁶¹ *Pamatují si však na tu etapu jako na vstup do cizí země, obývané lidmi neznámé kultury, jiných zvyků, vztahů a mravů,*⁶² napsal v povídce *Dopis nezvěstnému* (dokončena 1990) a jistě tak vystihl nejen subjektivní, ale i kolektivní zkušenost propuštěných politických vězňů. Jedinec si po návratu z kriminálu připadal jako *animální tvor, neplavec vhozený do vody.*⁶³ Vedle výše zmíněných příznaků Pecka po návratu silně pociťoval nedosta-

57 Srov. kapitolu *Propuštění*. In: PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*. ÚSTR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017, s. 278–309.

58 Tamtéž, s. 281, 284.

59 PECKA, Karel: Poznámky k problematice K-231. *Obsah*, 1988, roč. 8, září, s. 2–3.

60 PECKA, Karel – RULF, Jiří: *Skutečnost jen o chlup lepší*, s. 91.

61 BARTOŠEK, Karel: *Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou)*, s. 32–33.

62 PECKA, Karel: *Dopis nezvěstnému*, s. 254.

63 Tamtéž.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

tečné vzdělání na poli filozofie, historie a cizích jazyků s vědomím, že ho již nikdy nebude moci dohnat a doplnit.⁶⁴ Svě uvěznění však později interpretoval také jako *pozdržení literární dráhy*.⁶⁵ Součástí jeho ponávratové terapie se stalo psaní. V tomto ohledu kategoricky usuzoval: *Ti, co prošli vězením a dnes píší, osvědčují nejlépe právě svou tvorbou, že dokázali ten tlak vydržet*.⁶⁶ Kromě tříbení již existujících táborových povídek a zkušební povídky s názvem *Závory* byl jeho první velkou prózou román *Veliký slunovrat*, který na základě autopsie tematizoval zkušenost vězně po propuštění a v němž se mu podařilo vyličít mj. bezprostřední rozporuplné pocity vězňů-navrátilců: *Skutečnost zblízka prostě vypadala méně vábná a víc všední. A zpozořoval jsem občas, že mě některý z protijdoucích sjede delším pohledem, než je třeba, pozvolna mě začal přepadat trapný pocit, že sem nějak vůbec nezapadám a nepatřím. [...] A věděl jsem najednou, že to pro mne nebude jednoduché, že pro mne vůbec nic nebude jednoduché, že moc věcí je sice už za mnou, ale taky ve mně a že se jich nikdy, ale už docela nikdy nebudu moci a taky nedokážu zbavit, zapomenout je, škrtnout, vymazat. Že mě poznamenaly, a nejen pro kádrové posudky, ale hůř, uvnitř, poněvadž inkoust v rubrikách spisů vybledá a papír žlutne, ale uvnitř mi pořád bude hodně věcí chybět a některé přebývat*.⁶⁷

Jedním z motivů *Velikého slunovratu* jsou také pravidelná, v podstatě podpůrná, setkání někdejších spoluvězňů na svobodě. Ve výzkumu mezi bývalými vězni nutnost setkávat se s přáteli z vězení potvrdili historičce Kláře Pinerové vesměs všichni narátoři. Pro pojmenování tohoto jednání, kdy se podobně vyloučení lidé sdružují ve skupinkách, v nichž si připadají rovnocenní s ostatními, si Pinerová vypůjčuje pojem efektu *similarity*, *kteřý stigmatizovanému jedinci pomáhá překonat psychické obtíže, které jsou spojené jak s jeho omezenými kontakty, tak s pocitem nepochopení a celkovým nepřijetím společnosti*.⁶⁸ Z archivních materiálů se dozvídáme, že taková setkání pořádal na počátku šedesátých let i Karel Pecka a že tyto schůzky představovaly mj. prostor pro reflexi jeho vlastní literární tvorby. Obojí měla Státní bezpečnost od počátku pod dohledem. *Tento druh styků musíme vést v patrnosti*, říká ostatně vyšetřovatel hlavnímu hrdinovi v románu *Veliký slunovrat*.⁶⁹ V letech 1960–1965 byl Pecka nepřetržitě sledován v rámci akce „Amnestant“, pravidelně o něm „referovala“ spolubydlící ze společného bytu a členka Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti (VB) Jiřina Liebermanová (předobraz románové sousedky Halbhuberové z *Velikého slunovratu*), což Pecka i jeho družka a pozdější manželka Jiřina Kottová věděli.⁷⁰ Její zprávy však Státní bezpečnost později vyhodnotila jako zčásti nadsazené a mstivé, motivované nechtěným soužitím s tímto párem.⁷¹

64 Srov. např. PECKA, Karel – NYKLOVÁ, Milena: Nečekám, až mě políbí Múza. Spisovatel Karel Pecka: Lágr ze mne spisovatele neudělal, ale v žádném případě to nebyl ztracený čas. *Práce*, 2. 7. 1994, příloha Pěčko, s. 6, a též PECKA, Karel – RULF, Jiří: *Skutečnost jen o chlup lepší*, s. 91.

65 PECKA, Karel – RULF, Jiří: *Skutečnost jen o chlup lepší*, s. 91.

66 FALADA, Václav – PECKA, Karel: Rozměr života. *Zemědělské noviny*, 19. 7. 1968, s. 3.

67 PECKA, Karel: *Veliký slunovrat*. *Práce*, Praha 1991, s. 17, 26–27.

68 PINEROVÁ, Klára: *Do konce života*, s. 286.

69 PECKA, Karel: *Veliký slunovrat*, s. 113. V červnu 1962 byl Karel Pecka skutečně předvolán na Obvodní oddělení Ministerstva vnitra v Praze 3, kde s ním byl veden obsáhlý pohovor (viz dále).

70 BLÁHOVÁ, Ivana: *Za pravdu. Podrobný popis soudního procesu s Karlem Pečkou a spol.*, s. 241–242.

71 ABS, f. Vyšetřovací spisy (dále jen MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-5455 MV Karel Pecka a spol., Operační podsvazek č. 2, Pecka Karel, Záznam o pohovoru, 22. 6. 1962.

Petra Loučová

První „předaný poznatek“ od Liebermanové je datován k 13. květnu 1960, kdy Obvodní oddělení (OO) VB na Praze 3 – Žižkově zpravila o podezřelém styku a chování Pecky, kterého navštěvují zvláště ve večerních hodinách různí mužové, mj. „údajný spisovatel“ Valenta, jehož jménem by měl Pecka uveřejnit libreto pro film. *Pecka většinou tráví svůj čas doma a stále píše něco na stroji.*⁷² Na konci května byl jako další host v Peckově bytě identifikován amnestovaný redaktor Ladislav Bezpalec a dále bylo zjištěno, že se má Pecka ženit.⁷³ Další pohovor s J. Liebermanovou, zajišťovaný již OO ministerstva vnitra (MV), z 31. května 1960 přinesl mj. informace o tom, že návštěvy u Pecky začaly po vyhlášení amnestie⁷⁴ a přicházející muži *mají vzhled lidí, kteří byli propuštěni z výkonu trestu.*⁷⁵ Záhy předala Liebermanová zprávu OO VB o průběhu Peckovy svatby a slíbila z ní zajistit fotodokumentaci.⁷⁶ Svatební fotografii poskytla 3. června při smluveném pohovoru na OO MV Praha 3, při němž také sdělila detaily o svatebních hostech a určila dalšího z Peckových blízkých přátel, Zdeňka Otrubu. Dále vykreslila rozestavení společného bytu a poskytla od něj pracovníkům Bezpečnosti klíč, což usnadnilo následnou instalaci odposlouchávacího zařízení.⁷⁷

Podle dokumentů uložených v Archivu bezpečnostních složek o setkáních u Karla Pecky a jeho životě po propuštění informoval Státní bezpečnost také agent „Mach“. Pod tímto krycím jménem se skrýval bývalý Peckův spoluvězeň z tábora Bytíz René Mucha (nar. 1930), který se v roce 1958, ještě během pobytu v táboře, zavázal ke spolupráci. Dne 9. června 1960 uvědomil „řídícího orgána“ z třetího odboru Krajské správy (KS) MV v Praze například o tom, že bývalému televiznímu dramaturgovi a scenáristovi Karlu Fridrichovi předal Pecka několik svých povídek z vězeňského prostředí i ze současnosti: *Fridrich mu slíbil, že to dá přečíst [Ludvíku] Aškenázymu – ovšem po přečtení těch povídek to odmítl. Povídky jsou velmi dobré, stavebně, myšlenkově, jsou moderní atp., ale líčí subjektivně pocity odsouzených tzv. protistátních v dobách hladu na Jáchymovsku atp., líčí tam tupost dozorců atd. Moji známí, kterým jsem to dával číst, tzn. Fr. Czerný, P. Kota, jimi byli nadšeni. Povídka ze současnosti „Rozhodnutí“, jedná se o potrat, ano či ne, mu slíbil Kotu (sic) uveřejnit v časopise Vlasta. Dále si mi Pecka stěžoval, že jeho svědek na svatbě a přítel, scenarista V. Valenta, mu nechce propůjčit jméno na scénář z baletního prostředí. Další kroky v tom činil prostřednictvím propuštěného Šmída, bydlí někde na Kampě – ten mu nabízel, že ho spojím s [Ladislavem] Helgem. Já sám jsem nabídl Peckovi spolupráci na nějakém námětu, který bychom dělali s režisérem J[irím] Hanibalem, který je mým známým.*⁷⁸

Dne 14. července 1960, osm měsíců po Peckově propuštění, předložil starší seržant Karel Šaloun, referent OO MV Praha 3 zpracovávající problematiku třetího odboru, návrh na zavedení signálního svazku na Karla Pecku, a to mj. s následujícím odůvodněním: *Krátce po amnestii v květnu letošního roku, bylo zjištěno, že v bytě PECKY i na jiných*

72 Tamtéž, Pecka Karel z Prahy 3 – poznatek, 13. 5. 1960.

73 Tamtéž, Záznam, 28. 5. 1960.

74 Více viz ROKOSKÝ, Jaroslav: Amnestie 1960. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. 5, č. 1, s. 36–54.

75 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5455 MV Karel Pecka a spol., Operativní podsvazek č. 2, Pecka Karel, Záznam, 1. 6. 1960.

76 Tamtéž, Pecka Karel z Prahy 3 – poznatek k amnestovaným osobám, 3. 6. 1960.

77 Tamtéž, Záznam o pohovoru, 4. 6. 1960.

78 Tamtéž, Karel Pecka – zpráva, 9. 6. 1960.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

místech se schází amnestanti a další osoby již dříve propuštěné z výkonu trestu. Agenturně bylo zjištěno, že PECKA již ve výkonu trestu začal psát různé povídky zkreslující situaci ve věznicích, kde líčí tupost dozorců a subjektivní pocity odsouzených t.z.v. protistátních, v dobách hladu na Jáchymovsku. Ve psaní těchto povídek pokračuje PECKA i v současné době, půjčuje tyto povídky svým přátelům k posouzení a má zájem o jejich publikaci neb filmové, případně divadelní zpracování.⁷⁹ Nemalá pozornost byla kromě schůzek propuštěných politických vězňů na svobodě věnována také ambiciózní literární činnosti Karla Pecky, která byla pro své realistické líčení táborového světa vnímána režimem jako potenciální hrozba.

V říjnu 1960 Jiřina Liebermanová při pohovoru na OO MV na Praze 3 ohlásila, že PECKA prý věnuje veškerý volný čas psaní na stroji, který vlastní. Podle řečí jeho manželky prý skládá nějaké povídky, které chce vydat prostřednictvím svých známých. Již některé tyto povídky půjčil mezi své přátele, kteří tyto povídky přepracovávají a budou je chtít publikovat.⁸⁰ Tyto Peckovy literární texty však byly dostatečně známy i mimo přátelské sítě. Jejich příjemci se stali rovněž příslušníci Státní bezpečnosti. Mezi dochovanými archivními materiály k akci „Amnestant“ se nachází kopie celkem čtyř jeho povídek, a to: *Nejenom chlebem, Ruce, Jeden obyčejný den* a *Rozhodnutí*. S prvními třemi povídkami se mohli čtenáři seznámit za několik let v souboru *Na co umírají muži* (povídka *Ruce* byla otištěna jako první z Peckových děl časopisecky v roce 1965). Zato povídka *Rozhodnutí* zřejmě nikdy oficiálně nevyšla a je prozatím známa pouze z archivního spisu.⁸¹

V červnu 1962 se ppor. Šaloun rozhodl Karla Pecku předvolat ke zpravodajskému pohovoru, aby mohla být na základě něj učiněna další opatření. K výsledku došlo 22. června a na otázku, čím se ve svých volných chvílích zabývá, Pecka podle zápisu odpověděl, že *ve volných chvílích se věnuje svému koníčku, a to je psaní. Hovořil, že má literární zájmy a pokouší se něco psát. Již ve výkonu trestu psal, kde však uznal, že jeho povídky, které byly jen z prostředí, ve kterém žil, nemohou najít odezvu mezi lidmi, a tak je později zničil. V současné době píše podle námětu, který dostal od filmu, s kterým byl v jednání.*⁸² Pecka potvrdil svoji táborovou tvůrčí činnost, ale zároveň existenci dochovaných povídek s „lágrovou“ tematikou před vyšetřovateli popřel. Jiné záznamy však odrážejí jeho zřejmě autorskou frustraci. V září 1961 si příteli Renému Muchovi alias agentu „Machovi“ v jedné osobě stěžoval, že *stále nemůže se svými náměty proniknouti, když jeho náměty na film, které odevzdává, jsou dobré.*⁸³

Politici vězni hledali po svém návratu z vězení způsob, jak opětovně dosáhnout rovnocenného postavení ve společnosti a jak se zbavit přísouzeného stigma.⁸⁴ V pří-

79 Tamtéž, Návrh na založení svazku – Prověření signálů – na Pecku Karla, 14. 7. 1960.

80 Tamtéž, Záznam o pohovoru, 18. 10. 1960.

81 Její zvažované otištění v časopise *Vlasta*, o němž hovoří jeden z výše uvedených protokolů, se doposud autorce nepodařilo ověřit.

82 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5455 MV Karel Pecka a spol., Operativní podsvazek č. 2, Pecka Karel, Záznam o pohovoru, 22. 6. 1962.

83 Tamtéž, Karel Pecka – zpráva, 26. 9. 1961. Ze spolupráce s filmaři a televizí byl Pecka rozčarovaný. Psaní scénářů považoval za nesvobodné, protože i v nejpříznivějších letech se k nim vyjadřovalo až osm lidí, nikoli přímo cenzoři, ale spíše umělci, kterým se nelíbilo jednou to, podruhé ono. Pecka se chtěl napříště vyvarovat přepisování scénářů podle připomínek lidí, kteří je ani zdaleka nemuseli pochopit. PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžce*, s. 8.

84 PINEROVÁ, Klára: *Do konce života*, s. 288–290.

Petra Loučová

padě Karla Pecky bylo jednou z hlavních adaptačních strategií nejen psaní, ale též zajištění publikačních možností. Teprve akt otisknutí (popř. přijetí scénáře, jeho zfilmování a odvysílání) jako by měl stvrdit jeho návrat do společnosti, do „normality“, zrovnoprávnit jeho postavení a současně posvětit jeho profesní dráhu spisovatele. V rámci rozptýlené cenzurní soustavy v Československu však byla detailně posuzována nejen umělecká hodnota díla (tu měly odsouhlasit dva kladné lektorské posudky v rámci daného nakladatelství), ale též jeho tematická vhodnost (v šedesátých letech prověřovaná v rámci Československého ústředí knižní kultury) a politická nezávadnost (posuzovaná Hlavní správou tiskového dohledu – HSTD). Tyto kontrolní mechanismy, jimž poskytovalo základní ideovou orientaci ideologické oddělení Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), měly zajistit, aby nedošlo k ohrožení „obecného zájmu“ vládnoucí strany.⁸⁵ Ve všech těchto bodech byla vězeňská či „lágrová“ literatura, jejíž autoři byli bývalí političtí vězni, pro komunistický režim nanejvýš problematická. Jak upozornil Petr Šámal, vydávání „lágrové“ literatury skutečně provázely nejrůznější komplikace, které souvisely nikoli s uměleckými kvalitami textu, ale s tématem: *Oproti cenzuře „čistící“ text v detailu (HSTD) se v komunistickém ústředí rozhodovalo na rovině přípustnosti idejí (témat), jež mohou najít uplatnění v socialistické literatuře (tak bylo například opakovaně oddalováno vydání próz z prostředí lágrů).*⁸⁶ Tyto prózy pak byly znovu a znovu zamítány v různých fázích schvalovacího procesu až do konce šedesátých let.⁸⁷

Jeden z pozdějších záznamů pořizovaných o stycích Karla Pecky s bývalými spoluvězni nabízí, budeme-li mu věřit, zajímavou sondu do způsobů, jak bylo možné tyto dobové cenzurní překážky překonat: *Dalším účastníkem těchto bromadních besed je nějaký Jan Nesládek,⁸⁸ jehož bližší nacionále nejsou pramenu známy. S Nesládkem spisoval Pecka nějaké povídky, neb libreta, líčící krycím způsobem příběhy vězňů. Tak např. sepsali příběhy pod jménem Vrub na paletě, prý pro tvůrčí skupinu filmu Švabík – Jelínek. Povídky mají být psány tak, aby nezasvěcený nepoznal, že jde o vlastní prožitky bývalých vězňů.*⁸⁹ V případě vlastního díla Pecka konkrétní zásahy ve prospěch vydání odmítal – jak dokládá jeho reakce na výzvu, aby zaměnil ve svých povídkách politické a společenské „kulisy“: *To už byl rok šedesátý, éra uvolnění. Půjčoval jsem ty povídky a občas vznikaly až groteskní momenty, tehdy se dělo něco v Alžíru, a já jsem dostal nabídku, že kdybych to nějak šikovně*

85 ŠÁMAL, Petr: „V duchu potřeb strany...“ Komunistická strana Československa a (literární) cenzura. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.): *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. ÚSD AV ČR – ÚSTR, Praha 2012, s. 232–238.

86 ŠÁMAL, Petr: V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů. Část sedmá. 1949–1989. In: JANÁČEK, Pavel – PÍŠA, Petr – ŠÁMAL, Petr – WÖGERBAUER, Michael: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Sv. II (1938–2014)*. Academia – ÚČL AV ČR, Praha 2015, s. 1140.

87 Tamtéž, s. 1108.

88 Jan Nesládek (1925–1996) byl v letech 1949–1957 vězněn na plzeňských Borech a v táborech Rovnost a Bytíz. Krátce působil jako asistent v Československé televizi, ale záhy byl kvůli své minulosti propuštěn. V letech 1963–1977 byl zaměstnancem Uranových dolů Příbram. V roce 1968 se angažoval v činnosti K-231, v devadesátých letech pak aktivně působil v Konfederaci politických vězňů.

89 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5455 MV Karel Pecka a spol., Operativní podsvazek č. 2, Pecka Karel, Pecka Karel – styk s bývalými spoluvězni, l. 8. 1963.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

přepsal do Alžíru, tak že by mi to dokonce otiskli. No, Alžír neznám, takže se mi to nehodilo, ale pak vyšel první Solženicyn a najednou Pepík Škvorecký tu moji sbírku chytil a odnesl do Plamene a do [Československého] Spisovatele, redaktori si to půjčovali pod lavicí. Milan Uhde byl tehdy na stáži v Hostu, a když se mu to dostalo do ruky, tak prostě jednu povídku otiskl...⁹⁰ Ukazuje se zde také, že první Peckovy literární pokusy nakladatelstvím či literárním časopisům zprostředkovávali jiní, již zavedení autoři s příslušnými kontakty. I do Milanem Uhdem redigovaného časopisu *Host do domu* tehdy tři povídky Karla Pecky zaslal Milan Kundera.⁹¹

Ve druhé polovině šedesátých let texty s tématem pracovních táborů a vězení mohly začít pomalu vycházet díky tomu, že tato látka přestala být do jisté míry tabuizována v Sovětském svazu,⁹² a zčásti díky postupně silícímu reformnímu hnutí, pro které však byl přijatelnější beletrizovaný soubor o vlastní identitu v prostředí vězení než holá usvědčující fakta.⁹³ Jak poznámal Jan Lukeš, autor monografie *Stalinské spirituály*, tento beletrizovaný narativ byl i jakýmsi autorským autocenzurním výchoiskem z *nesnázi, se kterými se tak či onak musel setkat každý z autorů vězeňských práz z 50. let. Jak skloubit alespoň základní informaci o jevu do té doby takřka úplně tabuizovaném s autorským soudem, s etickým poselstvím, které v dobovém kontextu nutně dostávalo i výrazný podtext politický?*⁹⁴

Tehdejší doba v tomto kontextu nebyla prosta paradoxních situací. Ženy vězněné v opavské ženské věznicí se zhruba v roce 1963 se značným podivením seznamovaly s novým knihovním přírůstkem: *S úžasem čteme novou knihu z knihovny „Jeden den Ivana Děnísoviče“*.⁹⁵ *Vždyť je to o nás. Jak je možné, že lidé čtou takové knihy, a jen pár kroků od nich se děje to, o čem se, nevěřící, dočetli?*⁹⁶ Mezi nimi i autorka tohoto úryvku, politická vězeňkyně Dagmar Šimková, která byla propuštěna z vězení teprve v roce 1966, po čtrnácti letech trestu.⁹⁷ Ve stejném roce nakladatelství Mladá fronta vydalo literární prvotinu Karla Pecky, povídkový soubor *Úniky*, jenž mj. obsahoval „lágrovou“ povídku *Konfrontace* (později zařazenou též do souboru *Na co umírají muži*). Pecka ji dokončoval na stipendijním pobytu v oficiálním „domově spisovatelů“ na zámku v Dobříši, z jehož oken šlo dohlédnout na bytízskou haldu.

První Peckova povídka tedy – po drobných úpravách – vyšla díky redaktorovi Milanu Uhdemu časopisecky v *Hostu do domu* ještě v době, kdy podle Uhdeových slov

90 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžce*, s. 7. K přenesení dějiště povídek srov. též PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 137, a PECKA, Karel: *Dopis nezvěstnému*, s. 276.

91 UHDE, Milan: *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Torst – Host, Praha – Brno 2013, s. 390.

92 JANOUŠEK, Pavel a kol.: *Dějiny české literatury 1945–1989. Sv. III (1958–1969)*. Academia, Praha 2008, s. 366.

93 LUKEŠ, Jan: *Stalinské spirituály*. Český spisovatel, Praha 1995, s. 56.

94 Tamtéž, s. 22.

95 Novela byla publikována jednak v časopise *Plamen* č. 1–4/1963 v překladu Gabriela Lauba, jednak téhož roku samostatně tiskem v Nakladatelství politické literatury v překladu Sergeje Machonina.

96 ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*. Karavana, Praha 2007, s. 125.

97 Autentickou a otevřenou vězeňskou zповěď Dagmar Šimkové vydali v roce 1980 v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers manželé Škvorečtí. Josef Škvorecký pro ni našel přiléhavý název: *Byly jsme tam taky*.

Petra Loučová

cenzura takové texty zabavovala.⁹⁸ Tenkrát to Pecku povzbudilo, stal se z něj nadějný debutant.⁹⁹ Do veřejného prostoru se mu podařilo vstoupit také prostřednictvím Československého rozhlasu, který roku 1965 odvysílal jeho pohádku *O klukovi, co spal s otevřenýma očima*.¹⁰⁰ O rok později byly publikovány zmíněné *Úniky* a roku 1967 následovalo vydání románu *Horečka* (oceněného výroční cenou nakladatelství Mladá fronta). V témže roce se Pecka stal členem Svazu československých spisovatelů. Rok 1968 přinesl knižní publikaci povídek *Na co umírají muži* a *Hra na bratrství* a zejména edičně dlouho odkládaného románu *Veliký slunovrat*. Jeho vydání se ani navzdory liberalizujícím se poměrům neobešlo bez potíží. Jak doložil literární historik Petr Šámal, ještě v první polovině roku 1967 pracovníci Ústřední publikační správy (ÚPS) neschválili vydání dvou lágových próz, *Studeného slunce* Jiřího Muchy a *Velikého slunovratu* Karla Pecky; obě publikace vyšly teprve v průběhu roku 1968, kdy byla ÚPS, dřívější Hlavní správa tiskového dohledu, zrušena.¹⁰¹ Román *Veliký slunovrat* o návratu z vězení Pecka dopsal na podzim 1964, úryvek z něj se objevil v časopise *Tvář* č. 10/1965, nicméně oficiální vydání v Československém spisovateli se kvůli váhání ředitele nakladatelství Jana Pilaře odkládalo. Pecka mezitím rukopis minimálně dvakrát – s podporou stipendia Českého literárního fondu – přepracovával, nové verze rukopisu odevzdal v letech 1965 a 1966. Kromě různých redakčních úprav svůj román mj. opatřil úvodním slovem, otištěným pak na záložce knihy, v němž se distancoval od svého hrdiny. Zatímco vydání „problematického“ a „sporného“ textu bylo pozdrženo, *Veliký slunovrat* začal v cyklostylovaných, tedy v podstatě samizdatových (!) opisech, rozmnožených původně pro potřeby ediční rady, která ho ostatně velkou většinou schválila, kolovat mezi lidmi, jako už předtím Peckovy vězeňské povídky. Četli ho manželé Škvorečtí, Jan Zábřana, Bohumil Hrabal, Milan Kundera, redaktori Československého spisovatele (Karel Dostál, Ladislav Ducháček, Arno Linke) nebo zájemci z okruhu kolem vináren Viola a Reduta.¹⁰² I jeho další rukopisy obíhaly mezi přáteli a v redakcích. Podobně to bylo podle Evy Kantůrkové i s románem *Horečka*, jež měl Pecka hotový v prosinci 1965: *Román Horečka měl vyjít ve Spisovateli, avšak protože cenzura, byť už opatrně oblomená, muklovské téma cítila přeci jen jako předčasné, vydání ne přímo zakazovala, ale oddalovala. Činil se v tom sám Spisovatel, hlavně jeho opatrný ředitel [...]. Horečku však četl kdekdo, rozmnožený rukopis se pod záminkou získávání odborných posudků šířil téměř masově.*¹⁰³

98 Milan Uhde (součást bloku *Muž bez obav /Ze vzpomínek na Karla Pecku/*). *Souvislosti*, 2017, roč. 28, č. 1, s. 115. Uhde se však v citované vzpomínce plete, v *Hostu do domu* Peckova povídka *Ruce* nevyšla v roce 1966, ale v č. 3/1965. Byla to jedna z Peckových prvních povídek, kterou napsal v táboře Bytíz.

99 UHDE, Milan: *Rozpomínky. Co na sebe vím*, s. 390.

100 Samostatně roku 1967 vyšel další Peckův drobný příspěvek z oblasti dětské literatury – próza *Čáryba* v Knižovničce Mateřídoušky. Přetištěno in KOL. AUT.: *Pobádková mateřídouška*. Albatros, Praha 2017, s. 109–119. K dalším poměrně překvapivým Peckovým počínům vedle dětské literatury lze přiřadit jeho příspěvek do rubriky *Dnes vypráví anekdoty* v č. 44/1969 satirického časopisu *Dikobraz*. Do něj se pokusil Pecka zaslat své práce již zkraje šedesátých let, ale byly zamítnuty, protože se nejevily jako dostatečně vtipné a formálně dokonalé. LA PNP, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis Karla Bradáče z literárního oddělení *Dikobrazu* Karlu Peckovi, 18. 9. 1961.

101 ŠÁMAL, Petr: *V zájmu pracujícího lidu*, s. 1137. Za vydání románu *Veliký slunovrat* se měl na ÚV KSČ přimluvit mj. Pavel Kohout. PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 151–152.

102 LUKEŠ, Jan: *Stalinské spirituály*, s. 69.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

Ač bez jediného oficiálně vydaného díla, mohl díky intenzivnímu neoficiálnímu šíření svých rukopisů Pecka o svém postavení v literárním životě už v půli šedesátých let říci: *Pak v šedesátém pátém roce, po pěti letech nošení kulis v Národním divadle, jsem už byl v undergroundu literárním, ale i v undergroundu oficiálním znám jako začínající prozaik.*¹⁰⁴ Ve stejné době ho vyzdvihl jako příslib pro českou literaturu Bohumil Hrabal. Když přinesl první Peckovy povídky překladateli a spisovateli Janu Zábranovi, zvolal: *To je kluk, ten něco napíše!*¹⁰⁵ Pecka to dosvědčil v jubilejním hrabalovském sborníku z roku 1974: *Samozřejmě se šlo na pivo a v Koruně jsi vytáhl z aktovky signální výtisk. 1. vydání „Pábitelů“ v té krásné modré obálce (šlo zřejmě o 2. rozšířené vydání z nakladatelství Mladá fronta z roku 1964 – pozn. autorky), vepsal věnování a tu knížku jsi mi dal. To věnování obsahovalo slova – korunnímu princovi české literatury, a dodnes jsem od nikoho nedostal cennější knihu.*¹⁰⁶

Na Peckově vstupu do oficiální literatury měla nemalý podíl nakladatelská redaktorka Mladé fronty Irena Zítková. Na základě jejího doporučení mu bylo roku 1965 přiděleno první stipendium Českého literárního fondu, a tak se Pecka mohl stát spisovatelem na volné noze. Zásluhou Zítkové bylo kladně rozhodnuto o vydání *Horečky*,¹⁰⁷ pravidelně Peckovo dílo také recenzovala.¹⁰⁸ V roce 1968 na vydání próz Jiřího Muchy *Studené slunce* a Karla Pecky *Veliký slunovrat* reagovala článkem *Konečně tedy vyšly...*¹⁰⁹

Uvolnění politické ovzduší roku 1968 a zrušení cenzury se neprojevovalo jen v publikování v nakladatelstvích pozdržených rukopisů, ale i v jejich následné kritické reflexi, která nezřídka tematizovala i problematiku okolností vydání. Vladimír Karfík v úvodu svého kritického zhodnocení *Velikého slunovratu* předeslal, že přesně netuší, jaká je chronologie Peckových knížek, neboť *Veliký slunovrat* sám četl ještě před *Horečkou* v jedné z jeho rozmnožených podob, které byly určeny potřebám připomínkového a schvalovacího řízení.¹¹⁰ Marie Vodičková, která v Československém spisovateli *Veliký slunovrat* lektorovala a byla jeho odpovědnou redaktorkou, recenzi tohoto titulu nazvala *Téma donedávna zakázané* a vzpomněla, jaké vzrušení, nikoli nepodobné rozruchu kolem

103 KANTŮRKOVÁ, Eva: *Řekni mi, kdo jsi!* Torst, Praha 2012, s. 137–138. Sama Kantůrková se jako zaměstnankyně pod Ministerstvo kultury spadajícího Československého ústředí knižní kultury, kde se starala o ediční plány a činnost beletristických nakladatelství, pokoušela román na ústředním sekretariátu hájit. Tamtéž, s. 138–139.

104 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžece*, s. 8.

105 ZÁBRANA, Jan: *Celý život. Výbor z deníků 1948/1984*. Torst, Praha 2001, s. 477. Právě od Jana Zábrany pak dostal přibližně v roce 1962 anonymně k přečtení ony Peckovy vězeňské povídky Lumír Salivar. Zábrana je měl komentovat slovy: *Do prdele, když teď Rusáci vydávají Solženicyna, my musíme vydat tohle*. SALIVAR, Lumír: Peckovi k šedesátce. *K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů v exilu* (Toronto), 1988, roč. 4, č. 3, s. 9.

106 PECKA, Karel: [Bylo to...]. In: VACULÍK, Ludvík (ed.): *O čem bych psal, kdybych měl kam (Tak píšou vám, pane Hrabal!)*. K 28. březnu 1974. Praha 1974, s. 47. Později se nicméně Pecka s Bohumilem Hrabalem kvůli jeho chování za normalizace rozešel.

107 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 150, 165.

108 ZÍTKOVÁ, Irena: Úniky [recenze *Úniky*]. *Nové knihy*, 1966, č. 30–31–32, s. 1; TÁŽ: Akční román [recenze *Horečka*]. *Nové knihy*, 1967, č. 50, s. 1; TÁŽ: Román – diskuse [recenze *Hra na bratrství*]. *Nové knihy*, č. 14, s. 1; TÁŽ: Povídky – motáky [recenze *Na co umírají muži*]. *Nové knihy*, 1969, č. 3, s. 1. S režisérem Ladislavem Helgem vedla rozhovor o připravovaném filmu na motivy románu *Horečka*: HELGE, Ladislav – ZÍTKOVÁ, Irena: Román akce. *Nové knihy*, 1969, č. 5, s. 4.

109 ZÍTKOVÁ, Irena: *Konečně tedy vyšly... Mladá fronta*, 4. 8. 1968, s. 4.

110 KARFÍK, Vladimír: Kritický metr na metr knih. *Orientece*, 1968, roč. 3, č. 6, s. 84.

Petra Loučová

Škvoreckého *Zbabělců* či Muchových „lágrových“ zápisků, v nakladatelství Peckův rukopis vyvolal.¹¹¹ Literární historik Bohuš Balajka ve své zprávě o současné próze v prvním čísle *Plamene* z roku 1969 otevřeně konstatoval, že Peckovy tři aktuální knihy vyšly s nezaviněným zpožděním přibližně tří až čtyř let.¹¹² V daném období se opakovaně recenzní pozornosti dostalo dílům Karla Pecky také na stránkách ústeckého krajského deníku *Průboj*. Tyto ohlasy nepostrádaly jistou expresivitu a angažovanost. Zkraje ledna 1969 Vladimír Mayer v souvislosti s vydáním *Velikého slunovratu* napsal: Polednový „čistý vzduch“ v našem kulturně politickém životě umožnil a byl i povinen odhalit mravní bahno, vržené do této společnosti s demokratickou tradicí v průběhu deformačních let. Týž proces ozdravení uvolnil na počátku letošního roku cenzurní obruče a otevřel spisovatelské i redakční příhrádky: ve velké míře se tím dostávají současnému čtenáři do rukou díla, která jsou uměleckým viděním těchto deformací a jejich odrazu v osudech lidí. V krátké době po sobě vyšla Peckova *HOREČKA* a *VELIKÝ SLUNOV RAT*, *Muchovo STUDENÉ SLUNCE*, vycházejí i kratší prózy v časopisech. [...] Zdá se, že nejtivější z rozsáhlejších próz jsou díla Karla Pecky.¹¹³ V únoru 1969 recenzoval týž autor se stejným étosem povídkový soubor *Na co umírají muži*: Karel Pecka je dnes snad naším nejvydávanějším prozaikem. Leta nespravedlivého věznění, leta nemožnosti publikovat vydávají nyní své plody. Inspirační zdroj v československých věznicích a pracovních táborech padesátých let, ztvárněný umělecky buď přímo, nebo v jisté modifikaci po propuštění na svobodu na počátku současného desetiletí, musil zůstat jistý čas v zásuvkách pracovního stolu, než si vynutil přirozenou cestu ke čtenáři. Proto v krátkém časovém rozmezí necelých dvou let dostává čtenář do rukou po knize povídek (*ÚNIKY*) a dvou románech (*HOREČKA*; *VELIKÝ SLUNOV RAT*) další Peckovu knížku povídek s názvem nesentimentálně tvrdým *NA CO UMÍRAJÍ MUŽI*...¹¹⁴

O Peckovu tvorbu se začali zajímat nejen zahraniční vydavatelé,¹¹⁵ ale také filmaři.¹¹⁶ S nastupující normalizací se však mělo všechno změnit. Ještě v roce 1970 se studentu Janu Horálkovi podařilo obhájit na Ústavu české literatury a komparatistiky FF UK diplomovou práci *Princip věcnosti v současné české próze*.¹¹⁷ Ve svém textu se zabýval strukturálním rozbohem tematicky jednotně vymezeného díla Karla Pecky, na němž ukázal vytčené znaky a specifické postupy tzv. věcnosti na rovině kompozice, námětu, stylu a jazyka. Peckovo jméno už ovšem nemohlo být v názvu závěrečné práce uvedeno. V dubnu 1970 vrátil Emil Charous, redaktor časopisu *Plamen*, kde už dřív

111 VODIČKOVÁ, Marie: Téma donedávna zakázané. *Nové knihy*, 1968, č. 29, s. 1.

112 BALAJKA, Bohuš: Od autenticity k atrapě života. *Plamen*, 1969, roč. 11, č. 1, s. 97.

113 MAYER, Vladimír: O jedné pozoruhodné knížce. Jenom Slunovrat? *Průboj*, 2. 1. 1969, s. 2.

114 TÝŽ: Nesentimentální próza. *Průboj*, 13. 2. 1969, s. 5.

115 PECKA, Karel: *Dickicht der Angst*. F. Molden, Wien 1969; PECKA, Karel: Hands. In: THEINER, George (ed.): *New Writing in Czechoslovakia*. Penguin Books, Harmondsworth 1969, s. 134–139; PECKA, Karel: *Pelon tiheikkö*. Gummerus, Jyväskylä 1971.

116 Až na výjimky ale nakonec ke vzniku filmů podle jeho knih či scénářů nedošlo.

117 HORÁLEK, Jan: *Princip věcnosti v současné české próze* (diplomová práce). Univerzita Karlova, Praha 1970 (knihovní katalog Univerzity Karlovy chybně uvádí jako vznik práce rok 1976). V následujících dvaceti letech Jan Horálek s někdejšími spolužáky Tomášem Vrbou Karla Pecku pravidelně navštěvovali. Později J. Horálek Peckův lidský i literární odkaz vícekrát připomněl. Srov. např. HORÁLEK, Jan: Rytíř mužné postavy (Velmi osobní vzpomínání na Karla Pecku). *Usta ad Albim BOHEMICA*, 2008, roč. 8, č. 1, s. 10–15 a TÝŽ: Karel Pecka. Osamělý hrdina poražené generace. *Přítomnost*, 2008, podzim, s. 51–53.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

ve Pecka otiskl několik povídek,¹¹⁸ autorovi rukopis *Hry na bratrství* a povídky *Pohřeb ministra*, protože *všecko je jinak (a hůř)* a *vydávání časopisu vůbec není v dohledu*.¹¹⁹ Dne 4. listopadu téhož roku byl Peckovi doručen dopis z nakladatelství Československý spisovatel, kde se chystalo druhé vydání románu *Veliký slunovrat*. V univerzálním předpřipraveném dopisu byl autor informován o tom, že nakladatelství *provedlo některé změny v kulturně politickém zaměření své ediční činnosti. Byly též přezkoumány smlouvy z hlediska, zda odpovídají nově stanoveným úkolům nakladatelství*, a v této souvislosti bylo rozhodnuto, že uvedené dílo nebude vydáno.¹²⁰

Publikované tituly s „lágrovou“ tematikou se nadto dostaly na seznam zakázaných knih, jež měly být na počátku sedmdesátých let vyřazovány z veřejných knihoven.¹²¹ V interním soupisu *Literatura závadného politicko-ideového a protistátního charakteru* z roku 1972, který měl sloužit k „očistě“ knihovnických fondů, nebyly v případě Karla Pecky v seznamu uvedeny konkrétní tituly, nýbrž – jako u řady dalších autorů – souhrnná, všeřikající poznámka: *celé dílo – subjektivní názory na politiku 50tých let, problematika nápravných zařízení 50tých let*.¹²² Nakonec v květnu 1972 na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů jeho budoucí předseda Jan Kozák odsoudil praxi literární kritiky šedesátých let a její zpronevěření se *marxisticko-leninským kritériím hodnot*, přičemž definitivně zavrhl i autory, které tato dřívě vyzdvihla: *Plně v duchu kritiky, útočící na samé základy socialismu, naše literární kritika přivítala a oslavovala Solženicyna. A z téhož důvodu přímo volala po českých následovnicích, českých Solženicynech. Proto rázem ověncila gloriolou autory, jako byl Jiří Mucha, Karel Pecka a další*.¹²³ Po pěti vydaných knihách ztratil Karel Pecka možnost publikovat a byl vyřazen z okruhu profesionálních spisovatelů.

V novém tisíciletí se redaktori *Britských listů* redaktorky Ireny Zítkové zeptali, jestli někdy musela odmítnout autora kvůli tomu, že byl zakázaný, a jak se mu to případně oznamovalo. Zítková tato nelehká rozhodnutí a regulaci literatury po roce 1968 ilustrovala na příkladu Karla Pecky: *Špatně, ale musela jsem mu to říct narovinu. Například to*

118 Do *Plamene* se pokusil Pecka zaslat některé své texty už zkraje šedesátých let, povídky *Únik* a *Rozhodnutí* mu však byly vráceny. LA PNP, f. Karel Pecka – nepracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis z časopisu *Plamen* Karlu Peckovi, 2. 12. 1961. Později *Plamen* přetiskl povídky *Jeden obyčejný den* (č. 7/1967), *Nejenom chlebem* (č. 1/1968) a *Jistota* (č. 7/1968). K dalším časopisecky publikovaným povídkám té doby patřily: *Měsíční světlo (Orientace* č. 4/1966), *Lehké chmýří pampelišky (Sešity pro mladou literaturu* č. 14/1967) a úryvek z *Hry na bratrství (Sešity pro mladou literaturu* č. 16/1967), dále *Jistota (MY* 68 č. 6/1968) a *Útěk (Dialog* č. 4/1968).

119 LA PNP, f. Karel Pecka – nepracováno, k. 8 – korespondence různá, Dopis Emila Charouse z časopisu *Plamen* Karlu Peckovi, 27. 4. 1970.

120 Tamtéž, Dopis z nakladatelství Československý spisovatel Karlu Peckovi, 4. 11. 1970. Srov. též *Archiv Petra Šámala*, BRŮŽEK, Miloslav: Ministerstvo kultury ČSR. Předsednictvu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Věc: Koncepce rozvoje, řízení a zásad státní vydavatelské politiky, 10. 11. 1970. V Příloze 4 tohoto dokumentu s názvem Přehled o zastavených a pozastavených titulech (k 1. 10. 1970) je pod hlavičkou Československého spisovatele jako jeden z titulů zastavených v výrobě uveden rovněž *Veliký slunovrat*.

121 ŠÁMAL, Petr: *V zájmu pracujícího lidu*, s. 1175.

122 *Literatura závadného politicko-ideového a protistátního charakteru. I. Bibliografický katalog*. Státní knihovna ČSR, Praha 1972, nestránkováno.

123 Sjezdová zpráva předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972. In: *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů ve dnech 31. 5.–1. 6. 1972*. Svoboda, Praha 1972, s. 23–24.

Petra Loučová

byl příklad Karla Pecky. [Otázka:] *Takže jste mu řekla, pane Pecko, je to skvělý, ale nesmíme to vydat.* [Odpověď:] *Ano, takhle. [...]* [Otázka:] *Jak se poznalo, že je spisovatel zakázaný?* [Odpověď:] *Byly seznamy. Já ho neměla, ale měl ho asi šéfredaktor, nebo to věděl, nebo se šel někam zeptat. Byly seznamy autorů, kteří byli vyřazeni z knihoven.* [Otázka:] *A co na to Karel Pecka říkal?* [Odpověď:] *On mi telefonoval. Bylo slyšet, že volá z nějaké kavárny. Řekla jsem mu to tedy do telefonu a – byla jsem sama překvapena – on mi děkoval. Zdálo se mi, že je to divné, že mi děkuje, ale on mi děkoval, že jsem mu to řekla. Požádal, abych mu ten rukopis poslala zpátky, bylo to Štěpení a vyšlo to pak u Škvoreckého.¹²⁴*

Zřejmě naposledy se Pecka pokusil o návrat do oficiální literatury v roce 1975, už v době, kdy publikoval samizdatově v Edici Petlice (EP) Ludvíka Vaculíka. Do nakladatelství Mladá fronta zaslal k posouzení své novely *Pasáž* a *Pád Pýthie* a doufal, že budou příznivě ohodnoceny.¹²⁵ Za necelé dva měsíce mu byly vráceny, protože *zpracováním námětu neodpovídají kulturněpolitické linii našeho nakladatelství.*¹²⁶ Na dalších bezmála dvacet let tedy zůstalo Peckovo dílo známé jen omezenému počtu čtenářů tamizdatových a samizdatových knih.

Tamizdatové hrdinství

V roce 1971 nabídl Josef Škvorecký bývalému politickému vězni Jiřímu Stránskému, že pokud doplní svůj povídkový soubor *Štěstí*¹²⁷ ještě o dvě povídky, zařadí jej do edičního plánu torontského exilového nakladatelství Sixty-Eight Publishers. Stránský však po dohodě s manželkou nabídku odmítl, neboť se obával represí ze strany režimu i možného uvěznění. Ze stejných důvodů později Stránský nepřistoupil na návrh Pavla Kohouta vydat v samizdatu román *Zdivočelá země*.¹²⁸ Prvním titulem autora žijícího v Československu, nikoli exilového, vydaným v produkci Sixty-Eight Publishers se tak nakonec stal román jiného bývalého politického vězně: Karla Pecky.

Rekonstrukci tohoto nakladatelského počínu, zejména to, kdo vydání inicioval a jakou cestou se rukopis dostal do rukou adresátů, dodnes provází řada nejasností. Lumír Salivar, bratr Škvoreckého ženy Zdeny Salivarové a rovněž bývalý politický vězeň, pro časopis *Danny* v roce 1990 uvedl: *Po slibném rozjezdu nakladatelství se objevily problémy s tím co vydávat. Já jsem využil svých známostí a vydal se za dalším muklem, spiso-*

124 ZÍTKOVÁ, Irena – ČULÍK, Jan – ŠVEC, Štefan: La grande dame české literatury. *Britské listy*, 6. 8. 2004 – viz <https://legacy.blisty.cz/art/19216.html> (citováno k 18. 4. 2019).

125 *LA PNP*, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis Karla Pecky do nakladatelství Mladá fronta, 9. 6. 1975.

126 Tamtéž, Dopis Václava Erbena z nakladatelství Mladá fronta Karlu Peckovi, 30. 7. 1975.

127 Náklad povídkového souboru *Štěstí* Jiřího Stránského, který pro vydání v Mladé frontě prosazoval literární kritik a historik Jan Lopatka, z roku 1969 (ve skutečnosti z roku 1970), byl celý poslán do stoupy. Dilem i proto, že se Stránský rozhodl vydání knihy dobrovolně oddálit, neboť jak vysvětlil Janu Lukešovi, *literatura z koncentráků začala vycházet ve větším množství, psal kdekedo a já měl najednou pocit, že je toho příliš. Prostě jsem měl strach, že se v té mase povídek zase ztratí.* STRÁNSKÝ, Jiří – LUKEŠ, Jan: *Srdcerváč*, s. 107. Sto výtisků z něj tehdy ve sběrných surovinách zachránila manželka Bohumila Hrabala, což Hrabal zpětně zachytil ve své próze *Proluky*. Srov. HRABAL, Bohumil: *Proluky*. Československý spisovatel, Praha 1991, s. 108–110; STRÁNSKÝ, Jiří – LUKEŠ, Jan: *Srdcerváč*, s. 108. Do roku 1989 vyšly tiskem pouze dvě Stránského povídky: *Uniforma* (Plamen č. 8/1968) a *Balík* (Plamen č. 12/1968).

128 STRÁNSKÝ, Jiří – LUKEŠ, Jan: *Srdcerváč*, s. 120–121.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

vatelem Karlem Peckou, a ten jako první spisovatel žijící v Československu poskytl svůj rukopis, a byl za to ochoten nést následky. Bylo to Štěpení, číslo 016, 68 Publishers. [...] Abychom ty rukopisy dostali ven, koupil jsem fotoaparát s tvrdou čočkou, který se hodí k fotografování dokumentů: a ofotil jsem Zahradníčka, Hejla – Zásadu sporu a Ex offo, Pecku a další.¹²⁹ O dva roky dříve však Salivar popisoval v exilovém časopise K-231 celou věc odlišně: Po čase mi dal Karel k přečtení a posouzení rukopis Štěpení a hned s pro mne nepochopitelnou samozřejmostí dodal, že počítá s tím, že to vyjde u publikerů v Torontě. Dovedete-li se vžít do atmosféry sedmdesátých let v Československu, tak pochopíte, že vydání knihy autora, žijícího v republice, v exilovém nakladatelství, bylo nejen troufalou výzvou domácím mocipánům, ale také téměř jistou jízdenkou na Bory. Nejen já, ale řada dalších jeho přátel se mu marně pokoušela vymluvit jeho rozhodnutí, aby Štěpení bylo prvou knihou spisovatele žijícího v Československu, která vyjde v exilu. Ale Karel se zřejmě bál méně než my a trval na svém. [...] Teprve po Peckovi přišel Vaculík, Gruša, Černý a plejáda jiných, jichž jsou dnes již na desítky. Ale Karlovi patří prvenství. On je ten, který první nesl svoji kůži na trh.¹³⁰ Z této vzpomínky by vyplývalo, že původcem publikační myšlenky byl přímo Pecka. Podobně vykládal celý příběh i Josef Škvorecký, který také uvedl, že se jim Pecka přiblížil. Přiblížil také specifické médium rukopisu, který byl do Toronta netradičně doručen v podobě fotofilmu: Bez speciálního readera, optického přístroje na luštění takových špiónážních dokumentů se to nedalo číst, tak jsem ve fotozávodě na Queens Street West objednal zvětšeniny. Vznikly velké černé plachty pokryté bílým písmem a z těch se sázelo. Později se ilegální komunikace zdokonalila a rukopisy k nám docházely jako skutečné rukopisy. Ale ten první vypadal takhle.¹³¹ Literární historik Michal Příbáň, který se dlouhodobě věnuje problematice exilových nakladatelství a osobnosti Josefa Škvoreckého, se však domnívá, že rukopis Štěpení nebyl zprostředkovan Lumírem Salivarem, natož ve formě nafoceného kinofilmu, jde dle jeho názoru o tradovaný omyl. Pořizování fotografických snímků rukopisů se podle něj týkalo až pozdější doby.¹³² Popis tehdejších událostí nacházíme v málo známém rozhovoru Lumíra Salivara s Karlem Peckou v exilovém časopise Západ z roku 1990 a v porevolučním knižním rozhovoru Pecky s Janem Lukešem. Pecka věděl od Salivara o rukopisné nouzi v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, u svých literárních kolegů však nezážel na nezájem o tento druh publikace, a tak se rozhodl zaslat do Toronta svůj dokončený román. Jelikož neznal jiný způsob, přibalil rukopis do příruční tašky mamince, která letěla do Kanady navštívit dceru Hanu, Peckovu sestru, jež opustila Československo v roce 1968. Bez potíží ho za oceán převezla.¹³³ Jan Lukeš na jiném místě upřesnil, že za Salivarovy spolupráce byl po částech ofotografován a do Kanady expedován román *Motáky nezvěstnému*.¹³⁴ V nedatovaném dopise z roku 2004 pak

129 SALIVAR, Lumír: Povídání s panem Lumírem Salivarem (přípr. Václav Křišťof). *Danny*, 1990, roč. 1, č. 6, s. 18.

130 SALIVAR, Lumír: *Peckovi k šedesátce*, s. 9.

131 JŠ [ŠKVORECKÝ, Josef]: O Karlu Peckovi. In: KRIŠTOF, Václav: *Josef Škvorecký. Prima sezóny 1924–2012*. CPRESS, Brno 2018, s. 150.

132 *Archiv autorky* (dále jen AA), e-mail Michala Příbáňe autorce, 8. 1. 2019.

133 PECKA, Karel – SALIVAR, Lumír: Rozhovor s Karlem Peckou (Za Západ se ptal Lumír Salivar). *Západ* (Ottawa), 1990, roč. 12, č. 5, s. 11, a PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 193.

134 LUKEŠ, Jan: *Stalinské spirituály*, s. 73, 74.

Petra Loučová

Josef Škvorecký Michalu Příbáňovi poodhalil „cestu“ Peckovy *Pasáže: Rukopis krátkého románu Pasáž Mirek* (Lumír Salivar – pozn. Michala Příbáňe) dokonce ofotografoval v koupelně a propašoval k nám film. Já to musel dát zvětšit na plakátový formát a z toho se to sázelo.¹³⁵ Je zřejmé, že tato metoda se týkala převozu pozdějších rukopisů, nikoli *Štěpení*.¹³⁶ Pecka využíval k pašování rukopisů i dalších nejrůznějších neoficiálních kanálů, což nebylo vždy bez rizika.¹³⁷

Vydání *Štěpení* představovalo zlom. Avšak tvrzení, že se *Štěpení* stalo první knihou spisovatele Jirky v Československu, která vyšla v exilu, prvním „tamizdatovým“ dílem,¹³⁸ není zcela přesné. Již na podzim 1971 vyšla v nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem – jako jeho první titul – próza Jirky Hochmana *Jelení Brod*.¹³⁹ Manželé Škvorečtí měli

135 AA, e-mail Michala Příbáňe autorce, 6. 2. 2019. Originál dopisu se nachází v soukromém archivu Michala Příbáňe.

136 V polovině sedmdesátých let Státní bezpečnost věděla, že SALIVAR dělá prostředníka mezi spisovateli v ČSSR a emigrantem ŠKVORECKÝM, nicméně bez znalosti dalších podrobností a souvislostí – srov. analýza korespondence L. Salivara s J. Škvoreckým, kdy StB nepřifařila ke křesťm jménům konkrétní autory: Z dopisů je zřejmé, že ŠKVORECKÝ v zahraničí vydává knihy spisovatelů, kteří žijí v ČSSR. V dopisech uvádí jména „Karel“ a „Bobouš“. ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování (MV-KR), svazek a. č. 684031 MV, Vyhodnocení poznatků k osobě Lumíra Salivara v akci „Stavař“, 14. 1. 1975. StB též věděla, že Salivar v Československu distribuuje knihy Škvoreckých. Ten v pozdější výpovědi uvedl, že je ptjčuje například Karlu Peckovi a že četl samizdatové výtisky *Štěpení* a *Pasáž*, což jsou ovšem podle jeho slov romány bez politického podtextu. Tamtéž, Zápis o výpovědi, 30. 9. 1976.

137 V rámci tzv. akce „Delta“ byl v dubnu 1981 zadržen na československo-rakouské hranici francouzský karavan, v němž byly do země přiváženy nejrůznější exilové tiskoviny atd. V jednom z balíků s knihami byla také objevena Peckova *Pasáž*. V souvislosti s následnými prohlídkami byla zabavena rovněž sbírka povídek *Limita* připravená pro expedici do zahraničí. Během vyšetřování byl Pecka zadržen, vyslýchán a na 48 hodin uvězněn. K tomu více viz též PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 250–251, 255. Po této kauze bylo na nějakou dobu přeshraniční spojení nedostupné a i později problematické. V nedatovaném dopise z druhé poloviny osmdesátých let Pecka Josefu Škvoreckému napsal: *Posílám Limita s několikaletým zpožděním. První pokus nedopadl dobře, text byl zabaven v souvislosti s aférou francouzského kamionu. LA PNP, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 8 – korespondence různá, Rukopis dopisu Josefu Škvoreckému, nedatováno. Není pravda, že Limita za oceán nikdy nedoputovala a že se tím již Pecka nezabýval, jak po letech tvrdil Janu Lukešovi. Z dobové korespondence víme, že na popud Škvoreckého, který je chtěl zařadit k vydání v Sixty-Eight Publishers na rok 1988, tyto povídky odeslal a byly mu skutečně doručeny. Limita je all right, potvrdil mj. švagr v dopisu Peckovi. Tamtéž, k. 2 – korespondence rodinná, Dopisy Zdeňka Otruby Karlu Peckovi, 28. 9. 1987.*

138 ZRZAVÝ, Jan: Na co umírají muži... V prosinci by se dožil 70 let spisovatel Karel Pecka. *Proglas*, 1998, roč. 9, č. 9–10, s. 43.

139 Hochman byl krátce nato kvůli spolupráci s exilovým časopisem *Listy* zatčen. Při výslechu příslušníkům Státní bezpečnosti sdělil, že se o tomto vydání dozvěděl z poslechu zahraničního rozhlasu. Rukopis do zahraničí původně zaslal s úmyslem vydat ho nejprve v italském překladu. Srov. ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-18033 MV Hochman a spol., Protokol o výslechu obviněného, 20. 4. 1972. Věrohodnost této výpovědi lze však zpochybnit. Hochman jistě spoléhal na to, že si StB nemůže tuto informaci ověřit, navíc doznáním by si uškodil. I Karel Pecka se například později před vyšetřovateli hájil tím, že neví, jak se rukopis *Štěpení* dostal za hranice republiky. Tuto tezi podporují dopisy Adolfa Müllera a Bedřicha Utitze manželům Škvoreckým z roku 1971, v nichž se zmiňují o navázaném spojení s autory doma. Jako jednoho z autorů, s jehož rukopisem počítají, uvádějí Jirky Hochmana. Dne 10. května 1971 Bedřich Utitz otevřeně píše: *Dále máme k dispozici rukopis Jirky Hochmana, který by chtěl, aby vyšel pod jeho jménem.* PREČAN, Vilém (ed.): Ke spolupráci dvou posrpnových exilových nakladatelství. Korespondence z let 1971–1987 s dodatky z roku 1996. *Ročenka Československého dokumentačního střediska 2003*. Československé dokumentační středisko, Praha 2004, s. 67. *Jelení Brod* tedy v nakladatelství Index nevyšel bez souhlasu a vědomí jeho autora, jak se někdy traduje.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

rovněž už v roce 1971 k dispozici rukopis románu *Morčata* Ludvíka Vaculíka, jehož vydání anoncovali v prvním nabídkovém katalogu svého nakladatelství, nicméně ze strachu před možnými postihy z vydání sešlo.¹⁴⁰ Platí ovšem, že Pecka se stal *mezi autory torontského nakladatelství prvním, kdo svým dílem vědomě propojil samizdatové a exilové prostředí*.¹⁴¹ Vzhledem k prestiži tohoto nakladatelského domu měla jeho volba velký symbolický význam a na počátku sedmdesátých let nepochybně také zásadní podíl na rozvoji tamizdatu.¹⁴² Potvrdili to sami Škvorečtí například v bloku textů k Peckovým šedesátinám.¹⁴³ Zdena Škvorecká zde mj. zmínila román *Štěpení* jako *první to knížku českého autora z Prahy, který se nebál ji u nás vydat a který tak dodal kuráž mnoha dalším, kteří se také přestali bát*.¹⁴⁴ Josef Škvorecký nazval svůj příspěvek příznačně *Průkopník*. Přiblížil v něm otálení nad rukopisem přítele Pecky, o němž se po jeho doručení domnívali, že je jim k dispozici pouze k soukromému čtení. Zprvu je vůbec nenapadlo, že by ho mohli připravit k vydání. Obávali se román publikovat ze strachu o autorův další osud a jeho bezpečnost v Československu, ale Pecka vzal odpovědnost na sebe a uveřejnění posvětil. Lumír Salivar to ex post hodnotil jako akt osobní statečnosti, vzdoru a sveřeposti, zatímco pro Pecku to byl především akt rozhodnutí, resp. otázka autorského ručení. Byl uvyklý podepsat vše, co napíše, nést za to zodpovědnost a vzít na sebe všechna související rizika. Uveřejnění románu pod vlastním jménem bylo projevem této principiální zásady.¹⁴⁵ Přesto nakladatelé stále váhali, protože v dobovém kontextu šlo o bezprecedentní krok s nepředvídatelným dopadem.¹⁴⁶ V publikacích a nabídkových katalozích Sixty-Eight Publishers bylo Peckovo dílo původně anoncováno jednak se zastíracím názvem *Divné podobnosti*, jednak anonymně. Již při

140 Cenné svědectví o ustavování dvou exilových nakladatelství Index a Sixty-Eight Publishers a jejich vyjednávání o publikování rukopisů z Československa přináší soubor korespondence Adolfa Müllera a manželů Škvoreckých z let 1971–1987. PREČAN, Vilém (ed.): *Ke spolupráci dvou posrpnových exilových nakladatelství*, s. 53–134. K problematice vztahů nakladatelství Sixty-Eight Publishers s domácím samizdatem i exilovou konkurencí. Srov. též PŘIBÁŇOVÁ, Alena – PŘIBÁŇ, Michal: I rapporti di Sixty-Eight Publishers con il samizdat cecoslovacco e la concorrenza con le altre case editrici dell'emigrazione. *eSamizdat*, 2010–2011, č. 8, s. 233–238.

141 BURGET, Eduard: Úvodem. Kapitola VII. Samizdat a svět za železnou oponou. In: PŘIBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat*, s. 81.

142 Termín tamizdat byl poprvé užít v souvislosti s knihou Borise Pasternaka *Doktor Živago*, která byla v ruštině publikována v italském nakladatelství Feltrinelli Editore v Miláně roku 1957. Označuje propašování knihy do zahraničí, tj. „tam“, a její vydání, ať už ryze západními, či exilovými nakladateli. K definici pojmu tamizdat nejnověji srov. BURGOYNE, Nicole – KIND-KOVÁCS, Friederike – LABOV, Jessie – TUCKEROVÁ, Veronika – WCÍŠLIK, Piotr: *Unlicensed and Unbound. Researching Textual Traffic (Samizdat/Tamizdat) and Information Flow across Borders*. In: APOR, Balász – APOR, Peter – HORVÁTH, Sándor (eds.): *The Handbook of COURAGE. Cultural Opposition and Its Heritage in Eastern Europe*. Institute of History, Research Centre for Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2018, s. 416, popř. KIND-KOVÁCS, Friederike – LABOV, Jessie (eds.): *Samizdat, Tamizdat & Beyond. Transnational Media During and After Socialism*. Berghahn, New York – Oxford 2013.

143 V roce 1988 ho v časopisu Klubu bývalých politických vězňů v exilu *K-231* uspořádal Lumír Salivar (do Kanady odešel na jaře 1977).

144 ŠKVORECKÁ, Zdena: [Milý pane Karle...]. *K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů v exilu* (Toronto), 1988, roč. 4, č. 3, s. 7.

145 PECKA, Karel – SALIVAR, Lumír: *Rozhovor s Karlem Peckou*, s. 11–12.

146 ŠKVORECKÝ, Josef: *Průkopník. K-231. Časopis Klubu bývalých politických vězňů v exilu* (Toronto), 1988, roč. 4, č. 3, s. 7.

zakládání Klubu čtenářů v zahraničí, předchůdce Sixty-Eight Publishers, bylo zamýšleno, že by knihy československých autorů nebyly publikovány pod pravými jmény: *Doufáme také – a v tom bychom počítali i s Vaší pomocí –, že se nám podaří získat i rukopisy přátel, kteří zůstali doma; ty bychom po dohodě s autory vydávali pod pseudonymy.*¹⁴⁷ Karel Pecka v již zmiňovaném rozhovoru s Janem Lukešem řekl, že jeho kniha byla zprvu v materiálech torontského podniku vedena pod autorskou šifrou Anonym z Prahy. V tom se však mylil.¹⁴⁸ Nakladatelské propozice a anonce v již vydaných svazcích uváděly jako původce díla pouze: Anonym. Ve svazcích *Malá doznání okresního soudce* Oty Ulče (sv. 10 z roku 1974) a pamětech *Jak to bylo* Ludka Pachmana (sv. 14 z roku 1974) byla otištěna v soupisu knih připravovaných na rok 1974, potažmo v ročníku 1974 (květen 1974 – květen 1975), na prvním místě anotace následujícího znění: *Anonym: DIVNÉ PODOBNOSTI. Román známého českého autora, který žije v Brně a musí se proto kryt anonymitou. Zsvěceně líčí pražské spisovatelské prostředí před sovětským přepadem a po něm.*¹⁴⁹ Druhá verze mystifikační anotace románu *Štěpení* pod názvem *Divné podobnosti* se objevila v katalogu knih Sixty-Eight Publishers připravovaných na léta 1974/75 na přebalu gramofonové SP desky *Prima sezóna/Báje z Nového světa* (1974). V ní bylo mj. navíc uvedeno, že totožnost spisovatele není zatím možné prozradit. Tím se potvrdily informace od Michala Příbáně, kterému v osobním rozhovoru Josef Škvorecký před lety sdělil, že mystifikace kolem tohoto díla se vztahovala i na záměrně upravenou autorovu adresu i lehce mystifikační anotaci děje.¹⁵⁰ Pecka nicméně trval na uvedení svého jména i původního názvu díla, krycí název nakladatelů *Divné podobnosti* ale zůstal v podtitulu knihy, aby nebyli budoucí čtenáři zmateni.¹⁵¹

Štěpení nakonec jako *první rukopis pražského samizdatu*¹⁵² nabídnutý k vydání do zahraničí vyšlo v září 1974 v nákladu 3000 výtisků.¹⁵³ Pecka se stal nejen průkopníkem nového trendu, ale podpořil též tezi, že *česká literatura je jen jedna.*¹⁵⁴ V dalším roce bylo již dílo v soupisu Klubu čtenářů uváděno s celým jménem autora i originálním názvem, obsáhlejší dějovou charakteristikou a vysvětlující poznámkou: *Původně ohlašováno jako*

147 PREČAN, Vilém (ed.): *Ke spolupráci dvou posrpnových exilových nakladatelství*, s. 57.

148 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 193–194. Lumír Salivar však ještě na počátku devadesátých let citoval toto oznámení správně. Srov. PECKA, Karel – SALIVAR, Lumír: *Rozhovor s Karlem Peckou*, s. 11.

149 [Klub čtenářů v zahraničí při 68 Publishers Toronto.] In: PACHMAN, L[uděk]: *Jak to bylo*. Nakladatelství 68 Publishers, Toronto 1974, s. 388, též [Vážení přátel...]. In: ULČ, Ota: *Malá doznání okresního soudce*. Nakladatelství 68 Publishers, Toronto 1974, nestránkováno.

150 BURGET, Eduard: *Úvodem. Kapitola VII. Samizdat a svět za železnou oponou*, s. 81.

151 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 193–195, a AA, e-mail Michala Příbáně autorce, 8. 1. 2019. Zcela mylnou informaci uvedla v tomto směru nejnověji Jiřina Šíkllová ve svém doslovu k Peckově próze *Veliký slunovrat* ve výboru *Soubvězdí Gulag Karla Pecky*: [...] *knih* [Motáky nezvěstnému] *původně vyšla v exilu a dokonce bez uvedení autora...* ŠIKLOVÁ, Jiřina: Doslov. In: *Soubvězdí Gulag Karla Pecky*. Daniel Pagač vlastním nákladem, Praha 2018, s. 582. Žádná z Peckových knih v exilu anonymně nevyšla, kromě toho byl anonymně původně ohlašován román *Štěpení*, nikoli pozdější *Motáky nezvěstnému*.

152 V Československu ho o několik měsíců dříve v samizdatovém opisu vydala jako svůj 36. svazek Vaculíkova Edice Petlice.

153 Na obálce prvního tamizdatového díla v Sixty-Eight Publishers se objevila reprodukce díla v Torontu žijícího malíře Ladislava Guderny. Počínaje *Štěpením* začaly obálky knih tohoto nakladatelství pravidelně představovat díla československých exilových umělců.

154 ŠKVORECKÝ, Josef: *Průkopník*, s. 7.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

Anonym: *DIVNÉ PODOBNOSTI*, protože jsme se obávali předčasného zásahu čs. úřadů, který by mohl vydání znemožnit. Karel Pecka (žije v Praze), v padesátých letech po řadu let vězněný, je znám jako autor, který v Československu románovou formou nejradiálněji odhalil pravdu o čs. koncentracích v dílech jako *VELIKÝ SLUNOV RAT*, *HOREČKA*, *NA CO UMÍRAJÍ MUŽI* aj. Román *ŠTĚPENÍ*, napsaný po sovětském přepadu, jsou vlastně dva prolínající se romány, z nichž jeden (historický příběh o zavraždění Valdštejna) nepřímou a druhý (zasazený do současnosti) přímo komentuje a líčí události roku 1968 před Invazí a po ní.¹⁵⁵

Dne 9. února 1975 adresovali Josef a Zdena Škvorečtí Lumíru Salivarovi dopis, který je zastalčen takto: [...] *Doufám, že Žalud (šifra Karla Pecky – pozn. autorky) je v pořádku. Dostal můj dopis, kde ho pozdravuju? Budem shromažďovat recenze a pak Ti je pošlu najednou. To ale potrvá, protože nejlepší časopisy jsou dvouměsíčníky a čtvrtletníky. U jména Žalud je hvězdička, pod dopisem Zdeninou rukou připsáno: Jeho dopis nám udělal obromnou radost, vyříd' mu to. Právě volala Jarka Blažková a říkala, že Podobnosti patří k tomu nejlepšímu, co u nás vyšlo – odezva čtenářů je fantastická, vzkazují pozdravy a palcudržení.*¹⁵⁶

Z listu nejenže vyplývá příznivé přijetí Peckovy knihy, ale též to, že nepůvodní název díla se zřejmě načas v určitých kruzích ujal. Jako podtitul je uváděn dodnes.

Zajímavý dobový ohlas v domácím prostředí nacházíme v deníkových zápiscích Jana Zábrany z dubna 1975. K literárním kvalitám díla měl Zábrana výhrady, upozornil na jazyková i příběhová klišé, přesto pro něj Pecka neztratil nic z puncu spisovatele pevného charakteru: *Pro mne je to blízký člověk jak tím, co si o věcech myslí, tak tím, za čím stojí. To, že knihu poslal do Kanady, je koneckonců odvaha. Starý tvrdý mukl; žádný svazový extajemník.*¹⁵⁷ Nebylo to jedinkrát, kdy bylo Peckovo tamizdatové gesto usouvztažňováno s jeho vězeňskou zkušeností, která ho měla jaksi předurčovat k odvážným skutkům a odolnosti vůči jejich následkům. *První se rozhodl vydávat v Kanadě ten, komu by šlo mít opatrnost nejméně za zlé – muklouský veterán Karel Pecka, docenil tento statečný krok Peckův přítel, v exilu usazený spisovatel Vilém Hejl.*¹⁵⁸ Škvorečtí i po letech zdůrazňovali, že teprve v momentě, kdy to Karel Pecka risknul a až na nepříjemné výslechy – s douškou *ale byl to ostrůvený kozák* – se mu nic nestalo, osmělili se také další autoři.¹⁵⁹ Identita politického vězně byla z této perspektivy rovna identitě literáta, možná ji převyšovala. Tento čin mohl ale být naopak svěbytným výrazem Peckových autorových ambicí a snahy po utvrzení statusu profesionálního spisovatele, kterého krátce předtím nabyl, a též zahájením nové etapy jeho literární tvorby, která nebude propojena s vězeňskou zkušeností (což se mu ne zcela podařilo).

Záhy pak Lumír Salivar předal Karlu Peckovi výtisk jeho knihy, což autora, smířujícího se v Československu s vyloučením z literatury, nevýslovně potěšilo.¹⁶⁰ Vydání

155 [V Klubu čtenářů...]. In: ŠKVORECKÝ, Josef: *Prima sezóna*. Nakladatelství 68 Publishers, Toronto 1975, nestránkováno, též [V Klubu čtenářů...]. In: OCHOVÁ, Sheila: *Síl země a blbá ovce aneb Můj šlený život s dědečkem*. Nakladatelství 68 Publishers, Toronto 1975, nestránkováno.

156 Kopie dopisu se nachází v soukromém archivu Michala Příbáně.

157 ZÁBRANA, Jan: *Celý život. Výbor z deníků 1948/1984*, s. 359.

158 HEJL, Vilém: *Život a dílo neúplatného svědka. České slovo* (Mnichov), 1988, roč. 34, č. 12, s. 9.

159 ŠKVOREČTÍ, Josef a Zdena: O nakladatelství Sixty-Eight Publishers po deseti letech. In: KRÍŠTOF, Václav: *Josef Škvorecký. Prima sezóny 1924–2012*, s. 178.

160 JŠ [ŠKVORECKÝ, Josef]: *O Karlu Peckovi*, s. 150.

Petra Loučová

Štěpení u Škvoreckých definitivně stvrdilo další etapu Peckova literárního života ve světě paralelních oběhů. Nakladatelství Sixty-Eight Publishers přineslo později i autorovy další tituly: *Pasáž* (1976), *Motáky nezvěstnému* (1980; s předmluvou Václava Černého)¹⁶¹ a *Malostranské humoresky* (1985),¹⁶² celkem tedy čtyři knihy. Na sklonku osmdesátých let začal Josef Škvorecký zvažovat také reedici Peckových v Československu kdysi oficiálně vydaných děl, ale k tomu již nedošlo.¹⁶³

Podstatnou úlohu v tamizdatovém vydávání Peckova díla hrála jeho v Kanadě usazená sestra Hana Otrubová, která zastávala funkci Peckovy literární agentky pro cizinu. Vyřizovala veškeré smluvní a byrokratické náležitosti, u kterých spolu se svým mužem, Peckovým spoluvězněm Zdeňkem Otrubou, bratra posléze více či méně konspirativně informovala v dopisech.¹⁶⁴ Přijímala také zálohy a honoráře, které poté do Československa zasílala obvykle po částech převážně formou šeků. Jedna z netypických forem odměny pro Karla Pecku přišla v první polovině osmdesátých let, kdy mu Škvorecký jako honorář za jeho tituly vydané v Sixty-Eight Publishers postoupil svůj podíl ve výši 12 000 korun z nového československého vydání detektivky *Vraždy v zastoupení*, jejímž byl utajeným spoluautorem.¹⁶⁵ Autorské honoráře byly Peckovi vypláceny také například za četbu jeho děl ve vysílání zahraničních rozhlasových stanic (mj. Svobodné Evropy). Finanční podporu Pecka získával také prostřednictvím Nadačního fondu Charty 77 Františka Janoucha přímo v dopisech, jejichž odesílatelem byl Sven Persson z Göteborgu.

Kromě nakladatelství manželů Škvoreckých a exilových otisků sborníkových a časopiseckých, popř. překladových,¹⁶⁶ publikovalo z exilových nakladatelství jinou Pec-

161 V roce 1980 byl Karel Pecka za tento román oceněn Cenou Egona Hostovského, jež byla od roku 1974 každoročně udělována v Torontu a byla honorována částkou 1000 dolarů.

162 Tento povídkový cyklus vyšel ovšem u Škvoreckých nekompletní. Nakladatelé knihu vydali v domnění, že mají k dispozici všechny povídky, aniž tušili, že jim chybí třetí část. *Malostranské humoresky* v tomto vydání tedy upomínají na obtíže a šумы, které v komunikaci mezi exilovými vydavateli a domácími autory mohly přirozeně vznikat.

163 *LA PNP*, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis Josefa Škvoreckého Karlu Peckovi, 10. 8. 1989.

164 Pro vydání *Štěpení* například v korespondenci používali šifru o prodeji chaty. O možnosti vydat román anonymně Hana Otrubová psala do Prahy taktó: *Teď něco k té chajďě. Mluvil jsem s Pepíkem a se Zdenou, oni jsou ochotni to prodat co nejdříve. Jenom si myslí, že by se to strejda Gusta neměl dozvědět, že je to také pro Tebe, on Tě neměl nikdy v lásce a určitě by měl pitomé řeči. Čím je starší, tím je horší, a tak oni si myslí, že by se o Tobě radši nezmiňovali. Prosim Tě, napiš mi brzy, co si o tom myslíš, abychom mohli začít s tím vyřizováním, dá to jistě spoustu běhání.* Tamtéž, k. 2 – korespondence rodinná, Dopis Hany Otrubové Karlu Peckovi, 16. 9. 1973. Těsně před vydáním *Štěpení* Zdeňk Otruba svého švagra informoval: *Ptal jsem se na tu jejich chatu, tak prý to pokračuje v pořádku, má to být dostavené v půlce září podle plánu, ale Zdena to ještě neviděla. Mají prý nějaký potíže s řemeslníky, právě vzhledem k těm dovoleným, ale hotové to prý bude.* Tamtéž, Dopis Zdeňka Otruby Karlu Peckovi, 17. 8. 1974.

165 *LA PNP*, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis Josefa Škvoreckého Haně Otrubové, 30. 11. 1984, a též ŠKVORECKÝ, Josef – DORŮŽKA, Lubomír: *Na shledanou v lepších časech. Dopisy Josefa Škvoreckého a Lubomíra Dorůžky z doby marnosti (1968–1989)*. Books and Cards, Praha 2011, s. 326, 336.

166 Do exilové antologie *Básníci ve stínu šibenice* její editor Antonín Kratochvil zařadil Peckův text *Tráva roste rychle* (Křesťanská akademie, Řím 1975; poprvé publikováno v *Listech*, 1969, roč. 2, č. 15, s. 5). V příloze římských *Listů Čtení na léto* vyšla Peckova povídka *Mistři smíru* (č. 3–4/1981), *Sašovy oči* (č. 3–4/1982), verše (č. 3/1983 a č. 3/1984) a povídka *Pokušení* (č. 3/1985), *Pohořelý básník* (č. 3/1986),

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

kovu knihu, povídkový soubor *Na co umírají muži*, už jen v roce 1976 mnichovské CCC Books, kolem čehož vznikla drobná tamizdatová rozepře. Poté, co Zdeněk Otruba v Kanadě obdržel od Josefa Škvoreckého ediční plán tohoto nakladatelství, napsal do Československa svému švagrovi, že knihu do něj zařadili bez jeho vědomí a souhlasu a že by tuto praxi někdo mohl označit za pirátství. Z dobové korespondence se rovněž dozvídáme, že toto vydání s nelibostí nesl právě Josef Škvorecký, který se obával nepříjemností, jež by mohly z takového postupu pro autory „doma“ vyplynout.¹⁶⁷ Šlo o týž koncepční spor a odlišný náhled na pojetí autorských práv v exilových nakladatelstvích, který Škvoreckí vedli s výše uvedeným nakladatelstvím Index. Peckova sestra Hana Otrubová se proto okamžitě obrátila přímo na mnichovské nakladatele s prosbou o objasnění situace. Vysvětlovala, že pro autora žijícího v Československu jde o choulostivou záležitost, a poprosila nakladatelství, aby nepodnikalo další kroky, dokud mu nezprostředkuje autorovo vyjádření, jež se pokusí získat vzdor cenzurované korespondenci.¹⁶⁸ Jaroslav Kučera z CCC Books záhy zaslal Haně Otrubové do Kanady omluvný dopis: jejich ediční leták měl pouze informativní charakter, k vydání se přistupuje teprve podle dostatečného počtu objednávek. Chtěli vyhovět poptávce čtenářů po Peckových knihách, a tak aby autorovi nekomplikovali život ve vlasti, přiklonili se k dílu již dříve v Praze vydanému a dostupnému. Autor se mj. díky tomu může bránit, že o celé věci nevěděl. S žádostí o souhlas k vydání se obrátili na Josefa Škvoreckého, od něhož dostali spojení na ni jako na zprostředkovatelku Peckových autorských práv pro zahraničí – oficiálně tedy žádají o povolení k vydání díla, které budou honorovat jako původní práci, nikoli reedici.¹⁶⁹ Takové jednání Hana Otrubová kvitovala a do Mnichova předala získaný oficiální souhlas s vydáním knihy. Poprosila však nakladatele, aby ji zpravili o jakýchkoli textových změnách a předem jí dali k nahlédnutí také předmluvu či doslov, budou-li připojeny. Závěrem poděkovala bratrovým jménem za zájem o tuto knihu a vyslovila své přesvědčení, že vydání pro něj bude v době, kdy jeho knihy v Československu nevycházejí, velkým morálním povzbuzením.¹⁷⁰ Kniha *Na co umírají muži* vyšla v nákladu 700 kusů v červnu 1976, expedice byla nakonec oproti původnímu očekávání slabá. Když se Hana Otrubová o několik měsíců později zajímala o vyplacení honoráře, byla celá záležitost sice kladně vyřízena, ale samotné nakladatelství CCC Books tou dobou bylo již v likvidaci.¹⁷¹

Povětróni (č. 3/1987, dříve v *Listech* č. 4/1986), *Hledači pokladů* (č. 3/1988) a *Známka smotýllem* (č. 3/1989). V pařížském *Svědectví* byly mj. otištěny povídky *Pan Žorž* (č. 70–71/1983) a *Nenahraditelnost slova* (č. 79/1986) a v newyorských *Proměnách* povídka *Jagobello* (č. 4/1986). Ukázkou z *Motáků nezvěstnému* (*Letters to a Missing Person*) uveřejnila v monotematickém čísle o poválečné české literatuře revue *ETHOS* č. 1/1986 a překlad povídky *Pohořelý básník* (*The Poet*) publikoval literární měsíčník *The London Magazine* (April – May/1987). Uvedený výčet však nemusí být úplný.

167 LA PNP, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 2 – korespondence rodinná, Dopisy Zdeňka Otruby Karlu Peckovi, 18. 3. 1976 a 9. 4. 1976.

168 Tamtéž, k. 7 – korespondence různá, Dopis Hany Otrubové nakladatelství CCC Books, 18. 3. 1976.

169 Tamtéž, Dopis Jaroslava Kučery z nakladatelství CCC Books Haně Otrubové, 28. 3. 1976.

170 Tamtéž, Dopis Hany Otrubové Jaroslavu Kučerovi do nakladatelství CCC Books, 2. 5. 1976.

171 Tamtéž, Dopis Jaroslava Kučery z nakladatelství CCC Books Haně Otrubové, 24. 10. 1977.

Petra Loučová

Útočiště v paralelní kultuře

Pecka se ve druhé polovině šedesátých let zapsal do české literatury jako autor povídek, románů a filmových scénářů, o zveřejnění své věžeňské poezie tehdy vůbec neusiloval. Avšak v době, kdy se o něj začala zajímat Státní bezpečnost v souvislosti s jeho opisováním jedné z kapitol Solženicynova *Souostroví Gulag* a exilovým vydáním románu *Štěpení* a byl vystaven výslechům a domovním prohlídkám,¹⁷² ještě před samizdatovým vydáním *Motáků nezpovědnému* ve Vaculíkově Edici Petlice (1978), nechal v roce 1975 opsat v samizdatové opisovačské dílně Klementa Lukeše sbírku svých věžeňských veršů, kterou nazval *Rekonstrukce*.

Šlo o verše, jež Pecka v letech 1953–1954 skrytě zapisoval propašovanou inkoustovou tužkou a schovával v šachtě za výdřevou, kde je poškodila vlhkost. Po propuštění v roce 1960 jejich rukopis, který již dříve tajně odeslal domů, respektive jeho torzo, opravil a doplnil, ale pak jej odložil a zapomněl na něj.¹⁷³ V úvodu již zmíněné předmluvy, kterou opis básní opatřil, Pecka nejprve čtenáře uvedl do své současné životní situace. Během posledních měsíců zjistil, že mu v bytě *šmejdlí žifužáci*, tj. příslušníci Státní bezpečnosti, kteří mu prohlížejí rukopisy a pracovní poznámky, ale zkoumají i jeho psací stroj. Zatím mu sice nic nezabavili, ale *není vyloučena proměna zatím neškodně přítulných žifužáků ve zlé, jejich mentalita se zdá být nevypočitatelná*.¹⁷⁴ Dále již Pecka objasňoval své konkrétní pohnutky: *Od února pracuji na první verzi nového románu. Když jsem si v té souvislosti nedávno třídil různé poznámky a zápisky, objevil jsem staříčké verše, na které jsem už pozapomněl. Bylo to setkání zábavné i sentimentální, nepovažuju se za básníka a verše jsem zase uklidil. Zmínil jsem se však o té věci a přátelé mi vynadali za nezodpovědnost vzhledem ke zmíněným žifužákům a jiným událostem, v současnosti probíhajícím. A tak jsem obětoval týden času a sesadil tuto sbírku. Rekonstrukce jsem ji nazval proto, že jsem u některých kousků doplňoval a přepisoval strofy, které sežrala vlhkost a plíseň, jak jsme je ukrývali za kopny na šachtě. Někde opět scházel verš, umletý v holinkách při přenášení ze šachty na lágr. Při transportech se básničky přepravovaly v zatavených pouzdrech a oheň papíru rovněž neprospl. V jiných jsem naopak škrtal*.¹⁷⁵ K samizdatovému „vydání“ sbírky *Rekonstrukce* tedy přispělo hned několik okolností: Pecka objevil pozapomenuté táborové básně, přátelé se dožadovali jejich vydání, především však šlo o záchranu a zachování rukopisu, v jehož případě hrozilo, že by ho mohla při domovní prohlídce zabavit Státní bezpečnost. Samizdatový opis sbírky nebyl tedy motivován touhou vydat svědectví o věžeňské zkušenosti, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Karel Pecka se v každém případě brzy etabloval jako samizdatový autor, můžeme říci, že patřil k tehdejšímu „pražskému samizdatovému jádru“. Jeho knihy vydávaly dvě největší pražské samizdatové Edice Petlice a Edice Expedice (EE).¹⁷⁶ Jeho „pod-

172 PECKA, Karel – LUKEŠ, Jan: *Hry doopravdy*, s. 196–198. Následné obvinění z příživnictví nakonec soud zamítl.

173 Tamtéž, s. 226.

174 PECKA, Karel: [Během posledních měsíců...], nestránkováno, též TÝŽ: *Rekonstrukce*, s. 154.

175 Tamtéž.

176 Postupně publikoval *Štěpení* (EP 1974), *Pasáž* (EP 1975), ve dvou dílech *Motáky nezpovědnému* (EP 1978, 1979), *Malostranské humoresky* (EP 1983, EE 1985), *Limita* (EP 1979, 1980, 1982), *Pád Pýthie* (dílna Kle-

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

zemní angažmá“ bylo nadto posíleno podpisem *Prohlášení Charty 77*.¹⁷⁷ Několik let před odchodem do invalidního důchodu v roce 1981 byl na doporučení Lumíra Salivara zaměstnán, podobně jako řada jiných příslušníků alternativní kultury a vědy,¹⁷⁸ jako čerpač vody v podniku Stavební geologie v jižních Čechách. Tato práce skýtala jisté výhody: Pecka pracoval osamoceně v maringotce, kde měl dostatek času a klidu na psaní.¹⁷⁹ V té době vznikla také jeho zřejmě nejslavnější próza *Motáky nezvěstnému*.

Když se tehdejší student Jan Horálek na přelomu šedesátých a sedmdesátých let s Peckou setkal, prohlásil prý, že téma lágrů již uzavřel. Nechtěl být podle vědy nadále „českým Solženicynem“, do kteréžto role ho pasovala literární kritika šedesátých let. *Nechtěl být jen dokumentátorem svých osobních prožitků, aťsi byly sebetvrďší, sebeautentičtější a sebenaléhavější*.¹⁸⁰ Přes to všechno se nakonec Pecka k tematice vězeňské zkušenosti vrátil. V roce 1969 uveřejnila literární historička Helena Kosková v exilovém časopise *Svědectví* podrobné poznámky k nové české a slovenské próze, mezi jinými i k *Horečce* Karla Pecky, a předvíдалa: *Prostředí komunistických koncentračních táborů poskytně jednou nepochybně námět řadě literárních děl. Byla to příliš silná životní zkušenost velkého počtu lidí, mezi nimiž převažovali právě intelektuálové, často spisovatelé, než aby mohla projít bez literární odezvy. Ostatně mnoho děl z tohoto prostředí je už napsáno a čeká na uveřejnění. Je proto pravděpodobné, že na knize Karla Pecky mnoho čtenářů zaujme nejprve fakt zcela neliterární: je to jedna z prvních knih, která byla v Československu uveřejněna o osudech politických vězňů*.¹⁸¹ Další literární reflexe však ani po letech nepřicházely, což nakonec Pecku motivovalo k vlastní odpovědi: *Motáky nezvěstnému pokládám za jakoby splnění*

menta Lukeše 1987). Peckovo dílo jako v případě dalších autorů opisovaly i další edice a dílny, například dílna Drahoslavy Janderové a Sergeje Machonina (*Malostranské humoresky*) nebo brněnské vydavatelství Milana a Jany Jelínkových (taktéž *Malostranské humoresky*) a dílna Vuka a Jitky Kratěnových (*Pasáž*). Další povídky byly šířeny v samostatných opisech neznámého původu (mj. *Pan Žorž, Pohřeb ministra, Předaná nevěsta*).

177 Pecka později popsal, že tou dobou odpovídal pouze sám za sebe, a tudíž podepsal prohlášení bez váhání, stejně jako předchozí protesty, výzvy a petice, které mu byly předloženy. Na každodenní perzekuci byl již zvyklý a počítal s ní. Více viz Anketa o Chartě. In: ČISAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém – VANČURA, Jiří (eds.): *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha 1997, s. 239–240. Nesamozřejmost Peckova podpisu Charty 77 se vyjevily zvláště tehdy, když si uvědomíme, že s *Prohlášením Charty 77* nesouhlasila a odmítla je signovat řada dalších oslovených politických vězňů z padesátých let (mj. básník Zdeněk Rotrekl), kteří kritizovali přítomnost exkomunistů mezi signatáři a též se obávali možných perzekucí. Srov. DRDA, Adam: *Ti, kteří nepodepsali. O lidech v opozici, ne-signatářích Charty 77*. *Revolver Revue*, 1997, č. 33, s. 221; OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2011, s. 147.

178 V různých obdobích a na různých místech v republice například spisovatel a překladatel Viktor Faktor, literární historik Vladimír Karfík, divadelní historik Jan Kopecký, historici Jan Křen a Václav Kural, Petr Pithart, redaktor Zdeněk Pochop nebo farář Rostislav Valušek. Peckovým kolegou z maringotky byl básník, překladatel a také bývalý politický vězeň Petr Kopta. Po vydání *Motáků nezvěstnému* mu věnoval báseň *Ostatné stíny*. KOPTA, Petr: *Levný nájem – řetězy zdarma*. Torst, Praha 2001, s. 64. Na památku Petra Kopty, který zemřel v roce 1983, zase Pecka otiskl fejeton s názvem *Čtvrtá lokalita*, který publikoval samizdatový měsíčník *Obsab*, 1983, roč. 3, září.

179 Tento historický fenomén zachytil dokument *Lidé z maringotek*, scénář Helena Pecharová, režie Jan Stach, Československá televize 1990.

180 HORÁLEK, Jan: *Karel Pecka. Osamělý hrdina poražené generace*, s. 52.

181 KOSKOVÁ, Helena: *Poznámky k nové české a slovenské próze. II. Kundera, Pecka, Sloboda, Fried, Vyskočil, Kliment, Putík, Páral, Škvorecký. Svědectví (Paříž)*, 1969, roč. 9, č. 34–35–36, s. 324.

Petra Loučová

jistého závazku. Víte, v lágru byli skutečně prominenti, intelektuálové, ke kterým člověk vzbížel, a teď ono to pominulo a nastal čas, kdy se o tom dalo vypovídat a já jsem pořád četl nějaké povrchní reportáže, jak někoho někde ztloukli, a tak jsem pořád čekal, že někdo přijde, a ono nic. Takže z obav, že by tato etapa našeho života mohla zapadnout, jsem se nepříliš ochotně podjal úkolu něco o tom vypovědět. A vypovídat jsem se mohl jen ve své rovině, čili románem. Z toho vyšly *Motáky a já* myslím, že po té stránce výpovědi jsou poctivé.¹⁸² Ke vzniku *Motáků* jistě přispělo i období tíhy a bezčasí normalizace.¹⁸³ Připočítst můžeme také Peckovu určitou autorskou vyzrállost a zkušenost, kterou napsání takového díla vyžadovalo. Sice byl román *jistou dokumentární výpovědí o skutečnosti, jaká tam byla*,¹⁸⁴ ale Pecka nikdy nechtěl napsat reportáž, esej či dokument, naopak chtěl faktické reálie zasadit do románové podoby.

Kniha *Motáky nezvěstnému* v samizdatu i v exilu rezonovala.¹⁸⁵ Někteří ji považovali za vysoce aktuální, příslušníci nejmladší undergroundové generace ji dokonce podle slov Jáchyma Topola četli nejen jako literaturu, ale i jako svého druhu příručku či návod, jak zvládnout život v „lágru“, protože očekávali, že je tato zkušenost také dostihne.¹⁸⁶ Jak si však povšiml rusista Tomáš Glanc, Karlu Peckovi (ani dalším) se nepodařilo ustavit na tomto poli jednotný žánr ani kánon. Ve srovnání s ruskou táborovou literaturou podle T. Glance hledisko (prizma) represe do české paralelní kultury nevnese žádný velký styl, zůstalo u balancování mezi konkrétním svědectvím a komickým nebo absurdním sarkasmem.¹⁸⁷ Pecka přesto stále vyčnívá jako autor, který dokázal překonat hranici dokumentární literatury a své prožitky účinně esteticky ztvárnit.¹⁸⁸ Po napsání *Motáků* nicméně podobně jako na sklonku šedesátých let věřil, že se od tohoto tématu definitivně osvobodil. V *Motácích, jak doufám, jsem záležitost lágrů do jisté míry dostal ze stolu. Snad teď už mám konečně uvolněné ruce pro jiná témata*.¹⁸⁹

Samizdat nabízel v sedmdesátých a osmdesátých letech různé publikační platformy. Do jedné z nich velmi záhy vstoupil také Pecka, který zhruba od jara roku 1982

182 PECKA, Karel – PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *V koridoru osamělého běžece*, s. 9. Srov. též: *V roce 1968 jsem po určité době doufal, že údobí od roku 1948 bude zmapováno řadou seriózních historických prací a nebude ventilováno pouze jako novinářská záležitost. Vzhledem k obecnému vývoji se tak nestalo. A já jsem začínal mít obavu, že by toto údobí mohlo zcela zapadnout*. PECKA, Karel – HALMAY, Petr: Každý člověk má svůj los. *Fórum*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 11.

183 HORÁLEK, Jan: Karel Pecka. *Osamělý hrdina poražené generace*, s. 52.

184 BARTOŠEK, Karel: *Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou)*, s. 37.

185 Bylo to do jisté míry dáno i tehdejšími pojetím literatury, která plnila ještě další mimoestetické role a funkce, jak ukážeme dále. Například polská literární historička Joanna Czaplínska zaznamenala, že exilová „lágrová“ literatura (konkrétně díla Josefa Brodského, Jaroslava Staňka, Oty Rambouska či Dagmar Šimkové) z období po roce 1968 byla exilovou kritikou přijímána především jako svědectví doby a jako politická výzva k boji proti komunismu. CZAPLIŇSKA, Joanna: *Vyrovnání s totalitou ve vzpomínkové tvorbě exilových autorů po roce 1968*. In: TÁŽ: *Přidaná hodnota exilu. Úvahy o české exilové literatuře po roce 1968*. Academia – Jihočeská univerzita České Budějovice, Praha – České Budějovice 2014, s. 34–37.

186 ASDČ, *Rozhovor Barbory Čihákové a Nicole R. Snové s Jáchymem Topolem o Karlu Peckovi*, 25. 1. 2017.

187 GLANC, Tomáš: *Autoren im Ausnahmezustand. Die tschechische und russische Parallelkultur*. LIT Verlag, Berlin 2017, s. 26–27.

188 Srov. KUBEC, Daniel: *Obraz Jáchymova v próze*. In: PINEROVÁ, Klára (ed.): *Jáchymov. Jevišť bouřlivého století*, s. 280.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

patřil k úzkému redakčnímu kruhu samizdatového listu *Obsah* (vycházel v letech 1981–1989). Tvořili jej autoři seskupení kolem Edice Petlice (mj. Jiří Gruša, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Eda Kriseová, Jan Trefulka, Zdeněk Urbánek, Ludvík Vaculík, později Milan Jungmann, Milan Uhde a mnozí další), kteří se setkávali každý měsíc ke kompletaci nového čísla (a od roku 1983 pak též čtvrtletně na tzv. kvartálech).¹⁹⁰ Pecka se k autorům kolem tohoto časopisu připojil se záměrem podpořit pravidelný neoficiální kulturní počin i s vědomím, že se tím umění čas pro jeho vlastní práci.¹⁹¹ Do *Obsahu* přispíval téměř každodoměsíčně, a to širokým rozptylem příspěvků, který později vysvětloval takto: *Většina známých, na které jsme se o články obraceli, odmítala spolupráci, takže jsme psali věci často vzdálené vlastnímu zaměření – kritiky, polemiky, eseje, dokonce i verše.*¹⁹² Stránky kulturního měsíčníku bylo třeba s železnou pravidelností naplnit, a tak Pecka do „redakce“ přinášel povídky, fejetony, recenze, ale i poezii¹⁹³ – převážně pak epigramy.¹⁹⁴ Svou účast v tomto samizdatovém podniku kvůli plicnímu onemocnění v průběhu roku 1987 omezil, v ročnících 1988 a 1989 se objevovaly jeho texty nepravidelně.

Jeho příspěvky lze dohledat i v *Kritickém sborníku* či časopisech *O divadle a Sportu*. Zastoupen byl svými texty v řadě samizdatových, převážně jubilejních sborníků.¹⁹⁵ Jako editor byl podepsán pod sborníkem *K 75. narozeninám Prof. Dr. Václava Černého* (1980). S Černým Pecku seznámil Petr Kopta na podzim 1978, od té doby ho pravidelně navštěvoval a s Peckovou pomocí se rovněž podařilo roku 1980 zajistit odeslání posledního dílu Černého *Paměti* do ciziny.¹⁹⁶

189 BARTOŠEK, Karel: *Balík lidí svázaných kovovým lanem (rozhovor s Karlem Peckou)*, s. 36.

190 Srov. BURGET, Eduard: *Obsah*. In: PŘIBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat*, s. 355–359 a též JUNGSMANN, Milan: *Jak jsme dělali Obsah* (nevydaný rukopis připravený pro nakladatelství Atlantis, uložený v archivu Viléma Prečana).

191 Pecka také upřímně podporoval další samizdatové aktivity, například *Rukopisy VBF* Bedřicha Fučíka a Vladimíra Binara, byl mj. abonentem samizdatového *Díla Jakuba Demla*, jež velmi oceňoval. Srov. PECKA, Karel: Omluva za nesehranou partii (K nedožitým 85. narozeninám Bedřicha Fučíka). *Obsah*, 1984, roč. 4, prosinec, též in: POKORNÁ, Klára (ed.): *In Memoriam B. F. (samizdat)*, s. 16–20 a dále PECKA, Karel: *Rukopisy VBF. Lidové noviny*, 1989, roč. 2, č. 7–8, s. 26–27.

192 PECKA, Karel: Otázka Antonína Přídala pro Karla Pecku: Mohl byste ještě – přede dvěma stáří – něco vzácného promeškat? *Literární noviny*, 1993, roč. 4, č. 10, s. 2.

193 Pecka se v osmdesátých letech a na počátku let devadesátých projevil jako básník nejen na stránkách *Obsahu*, ale též v pěti bibliofilských svazcích Karla Kramule, jehož serigrafie s malostranskými motivy doprovázel verši. Celkem společně připravili pět sbírek (vždy včetně anglického překladu Peckových básní): *Schody/Steps* (1986), *Stromy/Trees* (1987), *Listy/Leavings* (1989), *Domovní znamení/The House Signs* (1990) a *Střechy a zákoutí/Roofs and Nooks* (1992). K nim více viz ČIHÁKOVÁ, Barbora: *Básnické texty Karla Pecky*, s. 150–152.

194 K bibliografii Peckových příspěvků v samizdatovém *Obsahu* srov. GRUNTORÁD, Jiří: *Samizdatový Obsah* (6. část). *Kritický sborník*, 1996–1997, č. 4, s. 62–66.

195 *O čem bych psal, kdybych měl kam. Tak píš vám, pane Hrabal!* (1974), *Karlu Kosíkovi k padesátinám* (1976), *LN – Ludvíkovy noviny* (1976), *Písačky pro Dominika Tataruku. Pozdravy českých přátel ke 14. březnu 1983* (1983), *In memoriam B. F. (1984)*, *Danny je náš! K 60. narozeninám Josefa Škvoreckého* (1984), *Karlu Srpovi k padesátinám* (1987) a *Světlá lhůta (Pro Jiřího Grušu k 10. 11. 1988)* (1988). Pecka se sám stal roku 1978 adresátem samizdatového sborníku při příležitosti svých padesátin. Tento svazek, jehož editorem měl být zřejmě Karel Bartošek, se autorce zatím nepodařilo vypátrat.

196 PECKA, Karel: Opožděné doznání. *Literární noviny*, 1992, roč. 3, č. 42, s. 5; LUKEŠ, Jan: *Stalinské spirityály*, s. 76.

V nejméně známé neoficiální roli se objevil Pecka v roce 1986, kdy byl coby koadjutor de Gondi obsazen do *videofilmu se zpěvy* podle scénáře Lenky Procházkové *Ať žije Fronda!* na motivy knihy *Tři mušketyři po dvaceti letech*, který natočil Andrej Krob na jednom z „kvartálů“ *Obsahu* v Bezejovicích. Film vznikl jako kolektivní dárek autorů neoficiální literatury k šedesátinám Ludvíka Vaculíka a padesátinám Václava Havla.¹⁹⁷

Peckovo dílo v normalizačním dvacetiletí vycházelo v exilových vydáních a v samizdatových opisech, bylo zastoupeno i v almanachu české literatury *Hodina naděje* (1978), jenž měl v reprezentativním průřezu představovat zahraničnímu čtenářstvu tvorbu autorů, kteří po roce 1968 ztratili možnost publikovat,¹⁹⁸ či v antologii *Verfemte Dichter*.¹⁹⁹ Na počátku devadesátých let proto mohl Pecka prohlásit, že ani tehdy nebyl zcela autorsky izolován.²⁰⁰ Když v první polovině sedmdesátých let vstupoval do „literárního podzemí“, byl částečně zvýhodněn. Velmi dobře to vystihl Václav Havel, když se v roce 1988 ve svém konferenčním příspěvku *Opomíjená generace* pro torentskou konferenci k výročí sedmdesáti let československé nezávislosti zamýšlel nad postavením současných začínajících autorů – přehlížených a opomíjených –, kteří se rozhodli bezvýhradně působit pouze v prostoru nezávislé kultury: *Pro oficiální místa tito lidé samozřejmě vůbec neexistují, nepočítám-li občasný zájem policie, netěší se ani té hanlivé pozornosti, které se těšíme my. Ale ani na druhém, svobodnějším konci tohoto duchovního prostoru jako by nebyli bráni příliš vážně: už po dvacet let je naše zdejší nezávislá literatura pro kdekoho – včetně exilu a vůbec zahraničí – reprezentována stále týmiž jmény (Vaculík, Klíma, Pecka, Havel a podobně), to jest jmény těch, kteří stihli vstoupit do obecného povědomí ještě v době, kdy jim byl zpřístupněn knižtisk. Je to velmi paradoxní, ale vypadá to občas tak, jako by slávu nepublikovaného autora zaslouhoval pouze ten, kdo už někdy doma publikoval: jako by míru úctyhodnosti v samizdatu určovala míra, v jaké na něj kdysi člověk nebyl odkázán; ba jako by se symbolem vzdoru proti cenzuře mohl stát pouze ten, kdo už jednou cenzurou prošel. Zatímco ti ostatní, kteří díky svému věku a své nekompromisnosti nikdy nic tiskem nevydali, zůstávají natrvalo jaksi lehce podezřelí.*²⁰¹ Další aspekt tohoto samizdatového světa se pokusil popsat americký literární kritik a vydavatel Andrew Baruch Wachtel v knize *Po komunismu stále důležití? Role spisovatelů ve východní Evropě*.²⁰² Wachtel dovozuje: *Samizdatová literatura fungovala jako intelektuální bezpečnostní ventil, ale vzhledem k celkovému „literárně-centrickému“ sklonu komunistické společnosti to byl ventil, který účastníkům zároveň dopřál vysokou úroveň společenské úcty.*²⁰³ Autoři a čtenáři jak oficiální, tak i disi-

197 BERNARD, Jan (ed.): *Václav Havel a film. Scénáře, analýzy a úvahy z let 1957–1989*. Knihovna Václava Havla – Národní filmový archiv, Praha 2019, s. 104–107. Více k tomuto snímku viz <http://lenkaprochazkova.wz.cz/scenare.php> (citováno k 18. 4. 2019).

198 PŘIBÁŇOVÁ, Alena: *Hodina naděje*. In: PŘIBÁŇ, Michal a kol.: *Český literární samizdat*, s. 238–240.

199 GRUŠA, Jiří: *Verfemte Dichter. Eine Anthologie aus der ČSSR*. Bund-Verlag, Köln 1983.

200 PECKA, Karel – LUKEŠ, Alexandr: *Horečka se letos vrací. Rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou. Svobodné slovo*, 23. 1. 1990, s. 5.

201 HAVEL, Václav: *Opomíjená generace*. In: TÝŽ: *Do různých stran 1983–89* (ed. Vilém Prečan). Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld – Schwarzenberg 1989, s. 202.

202 WACHTEL, Andrew Baruch: *Po komunismu stále důležití? Role spisovatelů ve východní Evropě*. Academia, Praha 2017.

203 Tamtéž, s. 64.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

dentské literatury přispívali ve výsledku ke stejnému prohloubení prestiže literatury, neboť sdíleli společné přesvědčení o zásadní úloze literatury ve společnosti.²⁰⁴

Spisovatel Karel Pecka byl sice součástí oněch dominantních samizdatových (a exilových) publikačních struktur, nicméně jeho postavení v disidentských kruzích nebylo zdaleka tak jednoznačné a vyvolávalo pochybnosti.

Postsamizdatové loučení

V roce 1969 měla v nakladatelství Československý spisovatel vyjít kniha A. J. Liehma s názvem *Generace*, skončila však ve stoupě. O rok později vyšla ve francouzštině a v roce 1988 v exilovém nakladatelství Index. Liehm pořizoval v průběhu šedesátých let rozhovory s řadou příslušníků generace, které bylo kolem dvaceti a přes dvacet v letech 1945–68 (správně má být 1945–48 – pozn. autorky) a již bylo kolem čtyřiceti a přes čtyřicet v letech 1962–68. Těch jejich příslušníků, kteří tak či onak, více či méně aktivně vstoupili do padesátých let jako do etapy, kterou si přáli, nebo alespoň neodmítali, a o dvacet let později hrála důležitou roli při likvidaci jejich důsledků.²⁰⁵ Do této škatulky se, ač generační souputník, Pecka nevešel a vejít nemohl. Podobně jeho jméno chybělo v pozdějším samizdatovém souboru rozhovorů s českými spisovateli Jiřího Lederera (*České rozhovory*. Edice Petlice, Praha 1978). Jeho celoživotní přijetí a postavení mezi autory, kteří si nesli z padesátých let zcela jinou zkušenost, provázela jistá neuspokojenost a snad i trpkost. Jan Lukeš upozornil na to, že v šedesátých letech stály v popředí tituly, jako byl *Žert* Milana Kundery či *Sekyra* Ludvíka Vaculíka, které se mj. jako „ikonické“ interpretovaly na univerzitách, zatímco o Peckovi se dle jeho vlastní zkušenosti zdaleka nehovořilo, a dodal, že Pecka sám, který se s řadou reformních komunistů setkal v normalizačním disentu, si tento rozdíl v přijetí živě uvědomoval.²⁰⁶ Lukeš argumentoval takto: *Díla reformních komunistů se pro loajální masy vyrovnávala s traumatem minulosti nepochybně přijatelněji než jeho prózy, které žádný podobný problém politického či intelektuálního selhání neřešily. Jako svědectví věcné i mravní mohly dokonce do jisté míry působit proti záměrům reformistů.*²⁰⁷ Nikoli náhodou později v normalizačním disidentském „ghettu“ někdy v debatách vítězila Peckova identita politického vězně padesátých let nad společnou identitou disidenta – samizdatového autora.²⁰⁸ Madla Vaculíková o Karlu Peckovi hovořila jako o *čistokrevném nekomunistovi*, který podle ní citlivě vnímal bývalé komunisty

204 Tamtéž, s. 65.

205 LIEHM, Antonín J.: *Generace* znamená v češtině singulár i plurál... In: TÝŽ: *Generace*. Index, Kolín nad Rýnem 1988, s. 9.

206 LUKEŠ, Jan: Spisovatel, který žil bez kompromisů. *Lidové noviny*, 8. 12. 2018, příloha Orientace, s. IV.

207 TÝŽ: *Stalinské spirituály*, s. 70.

208 Někteří členové disentu se vedle Pecky cítili vysloveně nepatřičně, přiznala to například Eva Kantůrková: *Šla jsem studovat na vysokou školu, zatímco Karla Pecku ve stejné době zavřeli za článek ve studentském časopise. Tuto jinakost jsem nesla velmi těžce. Už proto, že já sama nesnášela privilegia. A vedle Karla Pecky jsem ji uznávala jako jistý druh viny, sice neúmyslné, ale přece jen viny. [...] ale sestrou mě nazval, až když jsem se vrátila z Ruzyně.* KANTŮRKOVÁ, Eva: *Řekni mi, kdo jsi!*, s. 83–84, 140. Tohoto tématu se ve svých vzpomínkách dotkl také Milan Uhde, a to v podkapitole příznačně nazvané *Co si asi o nás myslel Karel Pecka*. UHDE, Milan: *Rozpomínky. Co na sebe vím*, s. 390–393.

Petra Loučová

v Chartě: *Byl s nimi v přátelských vztazích – ale když došlo na něco významného, ukázalo se, že Pecka je jinde.*²⁰⁹ Zřetelně se to vyjevilo například v polemice, kterou vyvolal v československém disentu fejeton Ludvíka Vaculíka *Poznámky o statečnosti* z prosince 1978, jež Vaculík věnoval Karlu Peckovi k padesátým narozeninám.²¹⁰ Jinou rozepří, která obnažila propast mezi názorovými světy disidentů – bývalých komunistů a světem disidenta – politického vězně Karla Pecky, způsobil mezi příspěvateli *Obsahu* v letech 1985–1986 v souvislosti s úmrtím Jaroslava Dietla nekrolog spisovatele Ivana Klímy (*Za Jaroslavem Dietlem*). Následně diskuse se účastnili dramaturg a scenárista František Pavlíček a Karel Pecka (*Rovnost je sen hrbatých*).²¹¹

Jan Horálek soudí, že pro Pecku muselo být nejhroší, že *mu nebylo dost nasloucháno a že se jeho hlas a témata ztrácejí.*²¹² Obdobně překladatel Zdeněk Urbánek Peckovo postavení vystihl v komentáři jeho vztahu k Bohumilu Hrabalovi: *Bohouš davově úspěšný, kdežto Karel, svědek deseti let vězeňských dolů, jen jaksi elitně uctíváný. Tak nerovné jsou váhy spravedlnosti.*²¹³ To se prohloubilo na počátku devadesátých let. Nakladatelství vydala v porevolučním kvasu v rychlém sledu několik Peckových knih: *Tři prózy z trezoru* (povídka *Čtvrtý vítáč*, společně s Ivanem Binarem a Evou Kantůrkovou), *Motáky nezvěstnému* (1990), *Horečka* (1990), *Veliký slunovrat* (1991), *Pád Pýthie* (1991), *Dlouhý koktejl* (1991), *Na co umírají muži* (1992), *Malostranské humoresky* (1992), *Štěpení* (1993) a *Pasáž* (1995). *Hektická doba však přinášela příliš mnoho podnětů, než aby se prosadila tak naléhavá a nadčasová témata, která Pecka přinášel. Veřejnost toho musela dohánět příliš mnoho, přemítal Jan Horálek.*²¹⁴ Ve skutečnosti nešlo jen o Peckovu osobnost a dílo, ale o mnohem obecnější fenomén, který devadesátá léta jako období celospolečenských změn vnesla také do postavení literátů ve společnosti. Tuto vývojovou proměnu a situaci spisovatelů bezprostředně po pádu komunistického režimu zachytil již citovaný Andrew Baruch Wachtel.²¹⁵ Podle něj bylo spisovatelství před rokem 1989 vnímáno jako společensko-kulturní fenomén, panovala víra, že literární díla *rekapituluji obecnou pravdu lidské existence.*²¹⁶ První kapitolu své knihy nazval Wachtel přímo *Spisovatel*

209 VACULÍKOVÁ, Madla: *Já jsem oves. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem*. Jaroslava Jiskrová – Máj/Dokořán, Praha 2012, s. 132.

210 Tehdejší ohlasy byly sebrány a v roce 1979 vydány v samizdatovém sborníku *Diskuse* v brněnském vydavatelství Bronislavy a Jiřího Müllerových. Sborník byl znovu společně s dalšími materiály přetištěn v roce 2018 (*Diskuse o statečnosti*. Krtek a Datel – New Edition, Frýdlant nad Ostravicí 2018).

211 Podrobně tento spor včetně reakce Karla Pecky popsala americká historička Paulina Brenová, viz BREN, Paulina: *Zelinář a jeho televize. Kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Academia, Praha 2013, kapitola *Debata o Dietlovi*, s. 285–291.

212 HORÁLEK, Jan: *Karel Pecka. Osamělý hrdina poražené generace*, s. 53.

213 URBÁNEK, Zdeněk: *Stránky z deníků*. Atlantis, Brno 2003, s. 342.

214 HORÁLEK, Jan: *Karel Pecka. Osamělý hrdina poražené generace*, s. 53.

215 Tento přechod byl v české literární historii také podrobně zmapován, nicméně A. B. Wachtel se k němu vrací nejnověji a nahlíží na něj z širší, transnacionální perspektivy. Zásadním příspěvkem na toto téma byl na počátku devadesátých let text spisovatele Jiřího Kratochvíla *Obnovení chaosu v české literatuře* (*Literární noviny*, 1992, roč. 3, č. 47, s. 5), ve kterém autor ohlašoval konec obrozeneckého údělu a služby české literatury a nástup období, v němž je česká literatura *svobodná a zproštěná všech společenských úvazků a národního očekávání a s požitkem opovrhuje všemi ideologiemi, poslániami a službami národu či komu*. Tamtéž.

216 WACHTEL, Andrew Baruch: *Po komunismu stále důležití?*, s. 13.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

jako národní brdina a hned v jejím úvodu odvážně postuluje, že tvůrci vážné literatury byli ve východní Evropě tradičně nadhodnocováni.²¹⁷ Zato období ohraničené lety 1989–2000 už bez příkras pojmenovává jako *Konec zlatého věku*. Během této etapy se podle něj ukázalo, že spisovatelé jako nositelé svědomí nebo obhájci národní existence ztratili opodstatnění.²¹⁸

Karel Pecka měl na úlohu a poslání spisovatele vzhledem ke svým osobním prožitkům vyhraněný názor, který často deklaroval. Sám se celý život snažil podle svých slov obstat mravně a lidsky a dostát tomuto krédu: *Podle mého názoru má spisovatel a básník v českém národě zvláštní funkci, která je odlišná od většiny jiných společenství. Spisovatel musí dokládat to, co píše, svými postoji, svým celým životem. A domnívám se, že jsme si za ta léta příliš nezahládali.*²¹⁹ Morální kodex umožnil Peckovi v padesátých letech přežít věznění v jáchymovských a příbramských pracovních táborech, stejně tak měl být jistinou jeho literárního díla a zdrojem morální převahy (například nad někdejšími reformisty). Zdá se, že po roce 1989 cítil Pecka potřebu tento postoj hájit. V dalším novinovém rozhovoru se v roce 1990 vyjádřil takto: *Mám totiž takovou zvláštní představu, že nějakým způsobem souvisí kvalita díla s osobním postojem autora. [...] A tu mám pocit, že tady nestačí jenom krásně psát, že za tím, co člověk dělá a udělá, musí stát až do těch hrdel a statků a mnohdy za to – můžeme to doložit příklady – těžce platí.*²²⁰ Totožná poselství vkládal i do své literární tvorby. V povídce *Dopis Josefu K.* z cyklu *Malostranské humoresky* čteme: *ten, kdo píše pro peníze, rozmnožuje toliko šum. Spisovatel musí psát jenom to, co vidí na své oči, ať už za to dostává odměnu, nebo je čtvrcen. V našich krajích nestačí pouze umět psát, za tu práci musí básník ručit sám sebou.*²²¹ Jenže takové nároky se v atmosféře liberálních a kapitalistických devadesátých let začaly postupně jevit jako anachronismus.²²² A byť se proměna společenského klimatu dotkla celé řady autorů, Pecku zasáhla opravdu silně.

Podstatu dobového rozporu dobře odráží polemický spor nad novým vydáním románu *Štěpení* v roce 1994. Literární historik a teoretik Aleš Haman ve své recenzi pro *Literární noviny* napsal: *Jeho román o dvou časových rovinách se v dnešní situaci postmoderní imaginativní hravosti a relativizujícího eklekticismu jeví jako produkt doby, kdy spisovatelé (aspoň někteří z nich) chápali svou úlohu jako poslání být diagnostiky hodnotového vědomí společnosti (někdy dokonce jako „svědomí národa“).*²²³ Podle jeho slov nabízí Pecka čte-

217 Tamtéž, s. 27.

218 Tamtéž, s. 70–71.

219 PECKA, Karel – HALMAY, Petr: *Každý člověk má svůj los*, s. 11.

220 PECKA, Karel – LUKÉŠ, Jan: *Až do těch hrdel a statků*, s. 6.

221 PECKA, Karel: *Dopis Josefu K.* In: TÝŽ: *Malostranské humoresky*, s. 91.

222 Ještě v roce 1996 na konferenci *Literatura ve vězení a exilu – vězení a exil v literatuře* Pecka opakoval a rekapituloval svůj imperativ: *V určitém příznivém údobí může psaní spisovatele žít, ale vždycky je povinen psát vyhradně v souladu se svým videm věcí. Protože ten, kdo píše prvořadě pro peníze, rozmnožuje toliko šum. Spisovatel musí psát to, co vidí na své oči, ať už za to dostává peníze nebo je čtvrcen. A v našich krajích nestačí pouhé krásné psaní, za tu práci musí básník ručit sám sebou a vším, co má, statky i svobodou. Český čtenář totiž dokáže nakonec přesně zbodnotit váhu básníků a přijímá za své jen ty, jež si vyvolil. Do jisté míry je to soud nemilosrdný, jinde nevidaný, ale tím závažnější.* PECKA, Karel: *Literatura ve vězení*, s. 33–34. Spisovatel by měl zakusit břemeno nestobody. Tamtéž, s. 35.

223 HAMAN, Aleš: Dokument dobové mentality. *Literární noviny*, 1994, roč. 5, č. 5, s. 7. Je určitým paradoxem, že stejný román o dvacet let později zařadil literární teoretik a naratolog Lubomír Doležel do své

Petra Loučová

nářům namísto *uměleckého činu* pouze *dokument dobové mentality*. Na Hamanův text zareagoval Bohuš Balajka, který naopak pevně Peckovo stanovisko vyzdvihl a zastal se přitom také celospolečenské role autora: *Pecka ovšem vyznává mravní étos, stojí za určitými hodnotami, za něž ručí životem, a to se v postmodernistické poetice těžko odpouští. [...] Pecka není (bobudíky) ani modernista, ani postmodernista, snad je jen pošetilec, který věří, že dosud existuje pravda, a pokud byla zrelativizována apoštoly postmoderny, pak rozhodně zůstává pravda přesvědčení, kterou nelze zapřít nejrůznějšími úhybnými úskoky. Pecka je jejím ručitelem a prověděl si hodnoty, za nimiž stojí. [...] Jaký zpozdilý romantik je tento Pecka, vynořuje se z Hamanových rádek, sverepě vzdoruje „podlosti světa“, místo aby prohluboval jeho chaos! Chce být patrně svědomím národa, ale toho se český intelektuál v jakémisi flagelantském záchvatu zřekl. To všechno už se nenosí a svědomím národa budtež pragmatikové a technokrati, kteří nám předepisují novou morálku.*²²⁴

Ve stejném roce položil novinář Jiří Rulf Karlu Peckovi otázku *Jak se vám žije v tržních podmínkách?*, na niž autor mj. odpověděl: *Občas pořád žasnou, že můžu publikovat, takže v nárocích se omezují na to, aby knížka byla sličná, na čistém bílém papíře, kvalitního tisku a bez chyb v textu. Tomu dávám přednost před velkým nákladem.*²²⁵ A. B. Wachtel připomněl, že nástup soukromých nakladatelů, řídicích se pravidly trhu, současně se zrušením cenzury přinesl na knihkupecké pulty dřívější zakázané formy literatury, hlavně překladové a domácí populární. Roztříštěný trh změnil situaci natolik, že spisovatelé vážné literatury se začali záhy cítit *marginalizovaní, intelektuálně i ekonomicky*.²²⁶ V tomto ohledu je Peckova odpověď více než příznačná. Ačkoli se *Motázky nezvěstnému* v roce 1990 dočkaly nákladu 40 230 kusů a postupně se s většími či menšími problémy reeditovaly i další Peckovy tituly,²²⁷ *Štěpení* a *Pasáž* vyšly ve francouzském překladu, o čtyři roky později se Pecka se vši skromností podívoval nad tím, že ještě může publikovat. Novináře Mileně Nyklové odpověděl, že ho nemrzí, když jeho knihy nevycházejí v desetitisícových nákladech, neboť prý nikdy nebyl autorem pro masové čtenáře. A v líčení dobového postavení kultury ve společnosti, která se potýká s finančními problémy, se vrátil ke svému oblíbenému příměru: *Table společnost přece začala od žebrácké hole a zatím prostě neexistuje dost zdrojů, které by kulturu v jejím rozsahu mohly sanovat. Když není chleba, tak není kultura. To jsem zažil v lágru, do roku 1953 byly u nás lágry likvidační, kdy nám nezbylo ani na noviny. A o hladu, bídě a v mráкотách se kultura nedá dělat.*²²⁸ Porevoluční proměny knižního trhu byly tematizovány i na bilanční

knihy *Heterocosmica II. Fikční světy postmoderní české prózy*. Ilustruje na něm jeden z typů fikčních útvarů postmoderny, tzv. paralelní světy, a *Štěpení* chápe jako příklad postmoderního narativního textu. DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica II. Fikční světy postmoderní české prózy*. Karolinum, Praha 2014, s. 63–67 (kapitola *Paralelní světy: Karel Pecka, Štěpení. Divné podobnosti*).

224 BALAJKA, Bohuš: Jak lze rozštípat *Štěpení*. *Literární noviny*, 1994, roč. 5, č. 8, s. 7.

225 PECKA, Karel – RULF, Jiří: *Skutečnost jen o chlup lepší*, s. 88.

226 WACHTEL, Andrew Baruch: *Po komunismu stále důležité?*, s. 17, 73.

227 Velmi záhy Pecka začal zjišťovat, že nejen samizdatové vydávání, ale i vydávání v tržní ekonomice bude mít svá úskalí. Například v květnu 1992 mu nakladatelství Melantrich vrátilo výtisk *Štěpení*, který po rozboru situace nakladatelství a situace na knižním trhu nemohl být zařazen do edičního plánu na rok 1993. *LA PNP*, f. Karel Pecka – nezpracováno, k. 7 – korespondence různá, Dopis Karla Sedláčka z nakladatelství Melantrich Karlu Peckovi, 22. 5. 1992.

228 PECKA, Karel – NYKLOVÁ, Milena: *Nečekám, až mě políbí Múza*, s. 6.

O literatuře na cigaretových papírcích a průklepovém papíře

konferenci *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech* v listopadu 1994.²²⁹ Mezi autory, kteří mají problémy s uplatňováním svých knih, byl jmenován i Karel Pecka.²³⁰

Po roce 1989 hledal Pecka nakladatele pro oficiální vydání sbírky *Rekonstrukce marně*, z vydání v Klubu osvobozeného samizdatu sešlo, a tak ji nakonec roku 1995 vydal vlastním nákladem formou jakéhosi postsamizdatu. Podle záznamů článkové bibliografie české literatury se jí dostalo jediného ohlasu – krátké glosy literárního kritika a historika Milana Jungmanna ve společném přehledu několika vydaných knih v *Literárních novinách*. Jungmann v ní napsal: *Nechce těmito verši konkurovat současné tvorbě, vydává jen svědectví o myšlenkovém a citovém světě muže zbaveného svobody a hledajícího oporu pro svou naději v jiný, důstojnější život. Pro vykladače jeho uměleckého vývoje je to neocenitelný doklad stavu myslí a tvůrčích schopností zvolna se rodícího, dosud neznámého talentu.*²³¹

Závěrem

V odvolání z 24. ledna 1950 adresovaném Nejvyššímu soudu v Praze v Peckově případu nalézáme tuto argumentaci: *Pecka osvětlil svou účast na koncepci letáků tím, že mu bylo politickými poměry znemožněno, aby legálním způsobem se vyžil jako spisovatel a že se chopil této byť nelegální příležitosti, aby své spisovatelské nadání mohl uplatnit.*²³² Dnes bychom toto odůvodnění mohli vnímat jako určitou předzvěst: únikovou strategii do světa ilegálního knižního oběhu musel Karel Pecka jako spisovatel volit v následujících desetiletích několikrát. Na výstavu nezávislé literatury let 1948–1989, která se uskutečnila v Památníku národního písemnictví v roce 1992, zapůjčil ukázky svých rukopisných básní z vězení z padesátých let – ocitly se ve výstavním prostoru vedle oficiálně vydané prózy *Horečka* a pozdějších v samizdatu vydaných strojopisných knih *Pád Pýthie* a *Motáky nezvěstnému*.²³³ Na jednom místě se tak symbolicky zakleul jeho životní příběh, který dnes může být „průvodcem“ po neoficiálních a alternativních knižních obězích druhé poloviny 20. století.

229 Tj. popis situace, kdy došlo bez dostatečného kritického zhodnocení k zahlcení a přesycení trhu nadhodnocenými náklady dříve nepovolených publikací, které si tudíž vzájemně konkurovaly, což nakonec vedlo společně s dalšími důvody (zdražení knih, jiné možnosti zábavy, ofenziva masové kultury, proměna čtenářských návyků aj.) k poklesu zájmu o české (zakázané) autory. Srov. ZACH, Aleš: Exilová nakladatelství po převratu. In: KAUTMAN, František (ed.): *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Primus, Praha 1995, s. 151, PISTORIUS, Vladimír: *Česká literatura v 90. letech z pohledu nakladatele*. In: Tamtéž, s. 156 a též diskusní příspěvek Pavla Janouška. Tamtéž, s. 172.

230 NOVÁK, Vladimír: Poradí si kvalitní literatura s trhem? In: KAUTMAN, František (ed.): *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*, s. 159. S odstupem se období knižního trhu po roce 1989 pokusili pojednat autoři Zdeněk Šimeček a Jiří Trávníček v publikaci *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Academia, Praha 2015, kde ho charakterizovali třemi fázemi: liberalizační, transformační a stabilizační. Kolem roku 1994, v již stabilizační etapě, se začaly objevovat první nářky a stížnosti na nové umlčování autorů, tentokrát z ekonomických důvodů (s. 390).

231 JUNGSMANN, Milan: Knižovnicka Literárních novin (a knihkupectví Fišer). *Literární noviny*, 1995, roč. 6, č. 37, s. 15.

232 NA, f. Státní soud v Praze – nezpracováno, sp. zn. Or I 1315/49, Karel Pecka a spol., Nejvyššímu soudu v Praze, 24. 1. 1950.

233 Srov. HAMANOVÁ, Růžena (ed.): V. Z. D. O. R. *Literatura v samizdatu a exilu 1948–1989*. ÚSD ČSAV – Československé středisko nezávislé literatury, Praha – Scheinfeld – Schwarzenberg 1992.

Petra Loučová

Tiskem ilegálního letákového časopisu *Za pravdu* v roce 1949 Peckova samizdatová odysea započala, pokračovala utajeným psaním a vytvářením básnických sbírek v jáchymovských pracovních táborech a později povídek v táboře Bytíz. V první polovině šedesátých let i později se některé jeho rukopisy kvůli oddalovanému vydání šířily mezi vybranými čtenáři ponejprv pololegálně jako cyklostylované kopie. Krátkou kariéru oficiálního spisovatele z povolání ukončil vpád vojsk Varšavské smlouvy. Nastalo druhé dvacetiletí Peckova autorského života, zarámované nemožností publikovat a hledáním cest, jak ji překonat. Rukopis románu *Štěpení* doručený manželům Škvoreckým do Toronta a jeho následné vydání z Pecky udělalo tamizdatového průkopníka. Normalizační sedmdesátá a osmdesátá léta prožitá v prostředí alternativní kultury přinesla několik publikací v exilových a samizdatových nakladatelstvích a taktéž řadu textů na stránkách časopisu *Obsah*. Peckovy samizdatové osudy se zakončily v podobě postsamizdatové publikace vězeňských básní *Rekonstrukce*, vydané vlastním nákladem v roce 1995, dva roky před jeho smrtí. Karel Pecka svůj autorský úděl a publikační omezení vnímal smířeně, přijal cestu, která mu byla určena. Jeho spisovatelský i lidský osud proto představuje nejen jedinečnou sondu do dějin neoficiální literární a knižní kultury v Československu let 1948–1989, ale i do života spisovatele v totalitním režimu.